

Professor dr. juris Ståle Eskeland
Professor Dahls gate 47
0367 Oslo
Tlf. privat: 21 907504
Tlf. kontor: 22 859443
Mobil: 95797532
Epost: stale.eskeland@jus.uio.no

16. januar 2006

Kommisjonen for gjenopptakelse av straffesaker
Postboks 8026 Dep
0028 Oslo

Torgersen-saken: Kommentarer til påtalemyndighetens uttalelse av 2. desember 2005 (statsadvokat Kattelands uttalelse)

Innholdsfortegnelse:

1. Oppsummering og rammen for denne uttalelsen	2
2. Saken i et nøtteskall.....	4
3. Generelt om forskjellen på mulige tolkninger og ugyldige slutninger når det gjelder de tre tekniske bevisene.....	6
4. Kattelands egne begrunnelser for at de tekniske bevisene fremdeles med stor grad av sikkerhet knytter Torgersen til drapet.....	11
4.1 Tannbittbeviset	12
4.2 Avføringsbeviset.....	14
a. Stammet avføringen på Torgersens eiendeler fra åstedet/offeret?	14
b. Avføringsprøvene endret seg med tiden.....	17
4.3 Barnålbeviset	19
a. Katteland diskrediterer professor dr. philos. Økland.....	19
b. Kattelands vurdering av barnålbeviset	22
4.4 Kort om andre tekniske bevis	24
5. Generelle trekk ved Kattelands tolkninger av bevismaterialet og holdning til våre tolkninger.....	26
5.1 Kattelands mangel på respekt for faktiske forhold.....	26
5.2 Kattelands påstander om at vår måte å analysere bevisene på er uholdbare og i strid med norsk rett	26
5.3 Kattelands påstander om konspirasjonsteori	28
5.4 Kattelands påstander om spekulasjoner og liknende.....	29
5.5 Kattelands tolkninger av vitneutsagn	35
a. Vitneutsagn om mannen som fulgte etter Rigmor Johnsen.....	35
b. Vitnene Ørnulf Bergersen og Johanne Kristine Olsen.....	36
5.6 Kattelands vurdering av de taktiske bevisene.....	36

6. Gjenopptakelseskommissjonens kompetanse etter strpl. §§ 391 nr. 3 og 392 annet ledd.....	38
6.1 Strpl. § 391 nr.3	38
a. Hva er sammenlikningsgrunnlaget når man skal avgjøre om et forhold er nytt?.....	38
b. Hva er nytt i denne gjenopptakelsessaken sammenholdt med det som ble vurdert av Høyesteretts kjæremålsutvalg i 2001?.....	40
6.2 Strpl. § 392 annet ledd.....	42
7. Påtalemyndighetens ansvar	42

1. Oppsummering og rammen for denne uttalelsen

Jeg viser til Gjenopptakelseskommissjonens brev av 2. desember 2005, vedlagt statsadvokat Anne Kattelands uttalelse av samme dag. Fristen for å kommentere uttalelsen fra vår side er satt til 2. januar 2006. Jeg har søkt om og fått utsatt fristen til 18. januar 2006.

Statsadvokat Katteland konklusjon (s. 114):

”Bevislighetene i saken etterlater fortsatt ingen tvil om dommens riktighet.” I sammendraget som fulgte utredningen står det (s. 1): ”[Påtalemyndigheten] vil også påpeke at vi etter den gjennomgang som er foretatt av saken også er overbevist om at dommen er riktig og at Torgersen er dømt med rette.”

Dette betyr kort sagt at påtalemyndigheten uten reservasjon mener at bevisene som lå til grunn for den fellende dommen i 1958 utover enhver rimelig tvil fremdeles underbygger at Torgersen er skyldig, til tross for at det i dag er udiskutabelt at de tre hovedbevisene (tannbittbeviset, avføringsbeviset og barnålbeviset) er verdiløse mht til å knytte Torgersen til drapet.

Vår konklusjon (*Bevisene i Torgersen-saken* s. 2):

”Ingen bevis knytter Torgersen til drapet og en rekke bevis utelukker at han kan være gjerningspersonen.”

Påtalemyndigheten har hatt saken til vurdering siden midten av april 2005. Statsadvokat Katteland har arbeidet med saken siden juni 2005, fritatt for andre oppgaver. Hun har altså arbeidet på heltid i ca. seks måneder, etter at vi hadde tilrettelagt alt materiale gjennom omfattende sakkyndige utredninger og en samlet fremstilling av bevisene i utredningen *Bevisene i Torgersen-saken* (av 5. april 2005, 541 sider).

Vi har gjentatte ganger bedt om å bli kontaktet for å avklare spørsmål hun måtte ha, senest i møte med henne i Gjenopptakelseskommissjonen 14. oktober 2005. Vi har også oppfordret Katteland til å ta direkte kontakt med de nye sakkyndige

vi har brakt inn i saken, dersom hun skulle ha behov for det. Påminnelse om dette fikk hun fra Riksadvokaten gjennom hans brev av 25. november 2005 når det gjelder professor dr. philos. Per Brandtzægs vurdering av de tekniske bevisene i hans notat av 17. november 2005. Vi har ikke fått en eneste henvendelse fra henne. Det har heller ikke de sakkyndige.

Kattelands konklusjon på den ene side og vår konklusjon på den annen side er uforenlige. Men ikke bare det; også i grunngevingen er det et hav av avstand. Det er som om to helt forskjellige virkelighetsoppfatninger står mot hverandre.

Jeg har lest Kattelands uttalelse meget nøye, med sikte på å finne ut om det er noe vesentlig vi kan ha oversett eller om det på noe vesentlig punkt er saklig grunn til å tolke bevisene annerledes enn vi har gjort i *Bevisene i Torgersen saken*.

Oppsummert er min vurdering av påtalemyndighetens uttalelse:

Uttalelsen er preget av det jeg oppfatter som uetterrettelige påstander, tilbakeholdelse av fakta, fordreining av fakta og selvmotsigelser. Noen av de uriktige påstandene (men langt fra alle) dokumenteres nedenfor. På det saklige plan er det meste tilbakevist i utredningen *Bevisene i Torgersen-saken* og de mange andre utredningene som *Bevisene i Torgersen-saken* bygger på.

Jeg konstaterer at til grunn for Kattelands uttalelse ligger ingen nye utredninger eller ny dokumentasjon. Hun bygger sin uttalelse på det samme materialet som vi har bygd våre analyser på.

Når jeg skal ta stilling til hvordan påtalemyndighetens uttalelse skal kommenteres fra vår side, står jeg imidlertid overfor problemstillingen: Kan vi ta for gitt at Gjenopptakelseskommissjonen vil forstå det som påtalemyndigheten enten ikke vil, eller ikke makter, å forstå?

Jeg hadde ikke forestilt meg muligheten av at påtalemyndigheten ikke ville innse at bevisvurderingen i 1958 lider av alvorlige og avgjørende feil, særlig fordi påtalemyndigheten selv ble grovt villedet av de sakkyndige i 1958. Det er imidlertid et faktum at ikke på ett eneste punkt av vesentlig betydning har påtalemyndigheten endret oppfatning sammenholdt med det syn påtalemyndigheten hadde i 1958. Jeg kan på denne bakgrunn ikke slå meg til ro med å stole på at Gjenopptakelseskommissjonen vil mene at Torgersen har krav på å få saken gjenopptatt på det grunnlag som allerede er lagt fram.

For å være helt sikker på at jeg har gjort det som er mulig for å forhindre nok et overgrep mot Torgersen, er jeg følgelig nødt til å kommentere en del forhold i

påtalemyndighetens uttalelse, selv om det kan bli en del gjentakelser i forhold til det som står i *Bevisene i Torgersen-saken*. Mange enkeltpåstander og anførsler fra Kattelands side som lett kan imøtegås, lar jeg imidlertid ligge av hensynet til omfanget av min uttalelse. Men jeg understreker at jeg når som helst er rede til å svare på ethvert spørsmål Gjenopptakelseskommisjonen måtte ha. Det samme gjelder samtlige av de sakkyndige vi har innhentet uttalelser fra.

Jeg kan dessverre ikke nøye meg med kommentarer til selve saksforholdet. Gjennom sin uttalelse har påtalemyndigheten grovt overskredet grensene for hva som kan aksepteres av en offentlig myndighet som etter loven er forpliktet til å behandle enhver sak upartisk og objektivt. Dette foruroligende forhold tar jeg opp i et eget avsnitt helt til slutt.

2. Saken i et nøtteskall

Det er udiskutabelt at det var de tre tekniske bevisene (tannbittbeviset, avføringsbeviset og barnålbeviset) og de to vitneutsagnene fra Bergersen og Olsen som lå til grunn for påtalemyndighetens påstand i 1958 om at Torgersen var skyldig. Dette framgår både av statsadvokat Dorenfeldts redegjørelse av 17. desember 1958 og lagmann Lundes underskrevne utkast til beslutning om å forkaste Torgersens begjæring om gjenopptakelse (1959).

Siden juryens skyldig-kjennelse ikke er begrunnet, kan vi ikke med absolutt sikkerhet vite hva juryen la mest vekt på. Men det vi kan vite, er at den ikke bygde på noen annet enn de tre tekniske bevisene og de to vitneforklaringene. Andre bevis som med påstått sikkerhet knyttet Torgersen til drapet ble ikke ført. Det fremgår klart av statsadvokat Dorenfeldts redegjørelse av 17. desember 1958 og av lagmann Lundes utkast til beslutning om å forkaste Torgersens begjæring om gjenopptakelse (1959). Noe annet hevdes heller ikke av Katteland.

Vi kan selvsagt ikke utelukke at juryen bygde på usaklige grunner, som for eksempel at Torgersen tidligere var dømt for et voldtektsforsøk, at han overfalt Bergersen og at han løy om Gerd Berg. Vi kan heller ikke utelukke at juryen la vekt på den rettspsykiatriske uttalelsen om Torgersen, hvor han bl.a. ble karakterisert som en "*alkoholtilvennet holdningsløs psykopat*" og en person med "*mangelfullt utviklede sjelsevner*" og at det av den grunn var "*fare for gjentagelse av straffbare handlinger*" (Mappe II s. 290 - 291). De rettspsykiatriske sakkyndige forklarte seg i overensstemmelse med dette i retten den 12. juni 1958 (kanskje med enda sterkere negative valører, se *Avisreferater fra hovedforhandlingen 2. – 16. juni 1958* s. 100, 102-104, 108-109, 119, 122), altså før juryen traff sin avgjørelse. Men intet av dette har noen bevisverdi i forhold til spørsmålet om Torgersen er skyldig.

Hovedproblemstillingen for Gjenopptakelseskommissjonen er denne:

Er det en rimelig mulighet for at det som i 2006 er kjent, og som må legges til grunn etter bevisreglene for så vidt gjelder de fem hovedbevisene, ville ha medført at Torgersen ville blitt frifunnet dersom dette hadde vært kjent i 1958?

Bevissituasjonen for juryen i 1958 var:

1. De tre tekniske bevisene - tannbittbeviset, avføringsbeviset og barnålbeviset - ble framstilt slik at de med sikkerhet knyttet Torgersen til drapet.
2. De to vitnebevisene - forklaringen fra Bergersen og forklaringen fra Olsen - ble mest sannsynlig oppfattet slik at de knyttet Torgersen til drapet.
3. Alle andre bevis i saken ble tolket slik at de var forenlige med (dvs ikke i strid med) at Torgersen var gjerningspersonen.

Bevissituasjonen for Gjenopptakelseskommissjonen i 2006 er:

1. Det er udiskutabelt at verken tannbittbeviset, avføringsbeviset eller barnålbeviset knytter Torgersen til drapet.
2. Det er udiskutabelt at tannbittbeviset, avføringsbeviset og barnålbeviset ble feiltolket av retten i 1958.
3. Det er udiskutabelt at Bergersen var et meget lite troverdig vitne.
4. Det er udiskutabelt at Olsens påståtte vitneobservasjon var meget usikker.
5. Det er udiskutabelt av verken Bergersens forklaring eller Olsens forklaring er bekreftet av noen andre bevis i saken.
6. Det er udiskutabelt at ingen andre bevis i saken knytter Torgersen til drapet.

For Gjenopptakelseskommissjonen blir følgelig vurderingstemaet:

De tre tekniske bevisene var avgjørende for domfellelsen i 1958, i den forstand at juryen måtte domfelle Torgersen etter at de sakkyndige hadde forklart at de tre tekniske bevisene med sikkerhet knyttet ham til drapet. Dette måtte bli resultatet selv om juryen ikke skulle ha lagt vekt på forklaringene fra Bergersen og/eller Olsen.

Hvis juryen i 1958 hadde blitt gjort kjent med at de tekniske bevisene er verdiløse mht å knytte Torgersen til drapet, er det ikke bare en rimelig mulighet for at Torgersen ville ha blitt frifunnet, men meget sannsynlig. Under enhver omstendighet ville det vært feil dersom han da ikke hadde blitt frifunnet. Dette skyldes at vitneforklaringene fra Bergersen og Olsen eller andre bevis åpenbart

ikke kan underbygge at Torgersen utover enhver rimelig tvil er skyldig (se nærmere om dette siste i punkt 4.4, 5.5. og 5.6 nedenfor).

3. Generelt om forskjellen på mulige tolkninger og ugyldige slutninger når det gjelder de tre tekniske bevisene

Det står altså fast at det var de tre tekniske bevis i Torgersen-saken - tannbittbeviset, avføringsbeviset og barnålbeviset - som i 1958 hver for seg ble ansett å knytte Torgersen til drapet med stor grad av sikkerhet. Katteland er kommet til at dette fremdeles kan og må legges til grunn. Jeg skal i dette avsnittet kommentere den manglende holdbarheten av dette standpunktet på et forholdsvis generelt nivå.

For det første: Et bevis gir ofte grunnlag for flere mulige tolkninger. Eksempelvis kan de fem barnålene i Torgersens brun- og hvitstripede dress (antrekk 1) teoretisk stamme fra juletreet i kjelleren, men de kan også stamme fra et annet sted hvor det var barnåler og hvor dressen hadde vært. Grunnen til at det er flere mulige tolkninger er at nålene i dressen og på juletreet var uten spesielle kjennetegn og at det bare er én likhet som knytter dem sammen: De var alle fra vanlig norsk (skandinavisk) gran. Sagt på en annen måte: Den overflatiske likheten mellom barnålene på juletreet og barnålene i dressen gir grunnlag for mange mulige tolkninger av opphavet til barnålene i dressen. Vi kan ikke si at det er mer sannsynlig at nålene i dressen stammer fra kjelleren i Skippergata 6b enn at de stammer fra andre steder. Vi kan heller ikke si at det er mindre sannsynlig at de stammer fra kjelleren enn fra et annet sted. Vi kan rett og slett ikke vite noe om hvilket eller hvilke steder nålene stammer fra. Dette er udiskutabelt.

For det annet: Når man skal ta stilling til hvilken av de mulige tolkninger som er den mest sannsynlige, må man legge visse kriterier til grunn. Hvis slutningen ikke er basert på kriterier, er slutningen om at én tolkning er mer sannsynlig enn en annen tolkning en ren gjetning. Jeg skal igjen bruke barnålbeviset som illustrasjon:

Vi kjenner ikke dressens historie i detalj, men vi vet at den var flere år gammel og slitt, kjøpt brukt av Torgersen av Støleggen og åpenbart ikke rengjort på lang tid da den var full av all slags rusk. Dressen ble brukt av Støleggen da han eide den og var på flukt fra svensk politi i en skog i Sverige. Følgelig kan nålene i dressen komme fra svensk skog fordi vi vet at der har dressen vært. Men vi kan likevel ikke angi noen sannsynlighet for at nålene kom fra svensk skog eller fra andre steder.

Katteland legger til grunn at det var mulig å trekke slutninger om sannsynligheten for at de tre tekniske bevisene - bittmerkene, avføring og barnåler - knyttet Torgersen til drapet. Hun legger til grunn:

- Det er en overflatisk likhet mellom bittmerkene og Torgersens tenner.
- Det er en overflatisk likhet mellom innholdet i avføring på åstedet og innhold i avføring på Torgersen.
- Det er en overflatisk likhet mellom barnåler i Torgersens dress og barnåler fra juletreet i kjelleren.

Katteland trekker følgende slutninger:

- Det er meget sannsynlig/sikkert at det er Torgersen som har bitt.
- Det er meget sannsynlig/sikkert at avføringen i antrekk 2 stammer fra åstedet.
- Det er meget sannsynlig/sikkert at barnålene i antrekk 1 stammer fra juletreet.

Disse tre slutningene er ugyldige, fordi de ikke er basert på kriterier for å beregne eller anslå sannsynligheten for sammenhenger mellom spor på åstedet/offeret og spor på Torgersen. Katteland ser helt bort fra følgende, som er udiskutabelt:

- Andre enn Torgersen kan ha avsatt bittmerkene. Torgersen hadde regelmessige tenner og det er intet ved bittmerkene som peker ut Torgersen som biter fremfor andre med regelmessige eller noenlunde regelmessige tenner.
- Avføringen på Torgersens eiendeler (i antrekk 2) kan ha stammet fra et annet sted enn åstedet. Avføringen på åstedet/offeret og på Torgersen inneholdt rikelig med rester av erter og hvete. Dette var vanlige bestanddeler i avføring på 1950-tallet. Det er derfor intet ved avføringens innhold som tilsier at avføringen på Torgersen kom fra kjelleren fremfor et annet sted hvor det var avføring.
- Barnålene kan ha kommet fra mange andre kilder enn juletreet i kjelleren. Barnålene var fra vanlig norsk gran uten spesifikke kjennetegn. Det er derfor intet ved de fem grannålene i Torgersens dress (antrekk 1) som tilsier at de kom fra kjelleren fremfor et annet sted hvor det var grannåler.

Det finnes altså mange andre mulige og rimelige forklaringer på bittmerkene, avføringen på Torgersens antrekk 1 og barnålene i antrekk 2 enn at Torgersen har vært i Skippergata 6b og der drept Rigmor Johnsen.

Herav følger at det simpelthen ikke lenger er mulig å trekke slike slutninger om sikre sammenhenger som lå til grunn for den fellende dommen i 1958. Vi har

redegjort for dette i detalj i det omfattende materialet Kattelands hadde til disposisjon da hun skrev sin uttalelse. Like fullt har det ikke fått noen betydning for Kattelands standpunkt. Hun diskuterer ikke engang våre synspunkter. Hun ser rett og slett bort fra dem.

Kattelands ser også bort fra følgende fakta:

- Tannbittbeviset er underkjent av Den rettsmedisinske kommisjon og av Høyesteretts kjæremålsutvalg i 2001.
- Avføringsbeviset er underkjent av Den rettsmedisinske kommisjon i 2004.
- Barnålbeviset: Det er på det rene at barnålene i kjelleren, som fremdeles er i behold, var fra vanlig norsk gran uten spesiell kjennetegn. Siden barnålene i kjelleren av de sakkyndige i 1958 ble påstått å være helt like barnålene i dressen, men som ikke lenger finnes, må vi legge til grunn at også dressnålene var fra vanlig norsk gran. Barnålene var ikke meget sjeldne, slik det ble lagt til grunn i 1958, men helt vanlige.

Barnålbeviset er ikke forelagt Den rettsmedisinske kommisjon, fordi dette ikke har noe med rettsmedisin å gjøre. Faktum er like fullt at juryen i 1958 ble fortalt at barnålene var et avgjørende bevis, – fordi de var meget sjeldne. Men de var altså helt vanlige nåler fra vanlig norsk gran.

Heller ikke disse faktiske forhold skaper den minste tvil hos Kattelands. Det er egnet til å forundre, for å si det forsiktig.

*

Ovenfor har jeg imøtegått grunnlaget for Kattelands konklusjoner når det gjelder verdien av de tekniske bevisene ut fra den forutsetning Kattelands selv bygger på, nemlig at det var en viss likhet mellom hhv. bittmerkene og Torgersens tenner, mellom avføring på åsted/offer og på Torgersens eiendeler (i antrekk 2) og mellom barnåler i kjelleren og i Torgersens dress (i antrekk 1). Det er imidlertid ikke grunnlag for å bygge på at det bare var likhet for så vidt gjelder tannbittbeviset og avføringsbeviset. Kattelands ser bort fra at det også var forskjeller:

Tannbittbeviset: Det er klare forskjeller mellom bittmerkene og Torgersens tenner, for eksempel når det gjelder fraværet av merke etter tann 42. Torgersen hadde en intakt tann 42. For å kunne konkludere med at Torgersen er en mulig biter, må det først sannsynliggjøres at Torgersen kunne ha avsatt et bittspor uten merke etter tann 42. Også de andre forskjellene mellom Torgersens tenner og

bittmerkene må kunne forklares. Hvis det ikke er mulig å forklare forskjellene (altså ikke bortforklare forskjellene), utelukkes Torgersen som biter. Kattelund underslår dette, som er utførlig omtalt i Bevisene i Torgersen-saken s. 161 – 174). Hun nevner heller ikke Jon Ingulf Medbø og Ole M. Synnes' omfattende eksperimenter med en modell av Torgersens tenner som er utførlig analysert i artikkelen *Re-examining a bitemark with a missing tooth mark in a murder case. An experimental approach* (2004). Resultatet var bl.a. at Torgersens tann 42 alltid avsatte merke sammen med merker etter nabotennene 41 og 43. I brystet er det bare merke etter tennene 41 og 43, ikke etter tann 42. De påviste også at det ikke er plass til Torgersens tann 42 i mellomrommet mellom bittmerkene etter tann 41 og 43.

Avføringsbeviset: Da avføringen første gang ble undersøkt av Fürst og deretter av Aaser/Skulberg (fra turnskoen i antrekk 2) inneholdt den lite eller ingen planterester, men hår. Dette tyder på at avføringen på Torgersens sko kom fra et dyr (for eksempel hund eller katt). Det var først da Fürst på nytt etter ca. en måned fikk skoen tilbake fra Kriminallaboratoriet og Printz ble bedt om å delta i undersøkelsene, at det ble funnet rikelig med planterester i den avføringen som ble forklart å komme fra Torgersens eiendeler (turnsko, fyrstikkeske, klump i lommen - alt fra antrekk 2). Endringene i de rapporterte funnene av planterester i avføringen fra Torgersen fremgår av tabellen på s. 209 i *Bevisene i Torgersen-saken*. Printz nevner ingenting om hår, til tross for at det var på det rene - også for han - at det var funnet hår. Kattelund underslår både forskjellene med hensyn til funn av planterester og med hensyn til funn av hår.

Barnålbeviset: Heller ikke når det gjelder barnålene var det bare likheter. Mork angir i sin rapport at barnålene fra dressen var fra 6-8 mm lange, mens nålene fra kjelleren var 6-9 mm. Nålene fra dressen og kjelleren var altså ikke "helt identiske" som er det uttrykket Høyesteretts kjæremålsutvalg i kjennelsen fra 2001 bruker, – feilaktig. (Gjengitt i *Bevisene i Torgersen-saken* s. 243- 244).

Det er nødvendig nok en gang å påpeke at da de sakkyndige forklarte seg om de tre tekniske bevisene i retten i 1958, ble verdien av dem, i forhold til spørsmålet om de knyttet Torgersen til drapet, fremstilt på en helt annen måte enn det vi nå vet det var grunnlag for. Dette framgår delvis av de sakkyndiges egne rapporter, men entydig av avisreferatene fra hovedforhandlingen, av statsadvokat Dorenfeldts skriv av 17. desember 1958 og lagmann Lundes undertegnede utkast til beslutning om å forkaste Torgersens begjæring om gjenopptakelse (1959). De sakkyndige uttalte, kort oppsummert:

Om tannbittbeviset:

Strøm og Wærhaug (se nærmere *Bevisene i Torgersen-saken* s. 150-152): Det er full identitet mellom Torgersens tenner og bittmerkene. Det er Torgersen og ingen annen som har bitt.

Om avføringsbeviset:

Fürst, Aaser, Printz og Arbo Høeg (se nærmere *Bevisene i Torgersen-saken* s. 198-201): Likheten er neppe tilfeldig. Cellene er påfallende like. Både farve og konsistens stemmer også. Det er ikke mulig å finne noen uoverensstemmelse. Ikke noe som tyder på at avføring fra avdøde og siktedes eiendeler ikke stammer fra samme person. Ekskrementene på turnskoen stammer fra avdøde.

Om barnålbeviset:

Printz og Mork (se nærmere *Bevisene i Torgersen-saken* s. 223-228): Meget sjeldne barnåler. Aldri sett maken. Kan være mutasjon eller fra kaukasisk gran. Meget sannsynlig at nålene stammer fra samme sted.

*

I august i 2005 ble det publisert en artikkel av Michael J. Saks og Jonathan J. Koehler i det velrennomerte tidsskriftet *Science* med tittelen "*The Coming Paradigm Shift in Forensic Identification Science*" som viser at feil identifikasjon av øyenvitner og av sakkyndige er de vanligste årsaker til justismord. Professor Per Brantdtzæg har gjennomgått artikkelen i eget notat av 17. november 2005. Jeg skal sitere litt fra notatet fordi artikkelen er meget relevant for forholdene i Torgersen-saken:

"Oppsummering av artikkelens innhold

Uttalelser fra rettsmedisinske eksperter om tekniske bevis er ofte avgjørende for utfallet av straffesaker. Ved tradisjonell tilnærming har de sakkyndige i stor grad utpekt en gjerningsperson basert på likhet mellom funn, f.eks. likhet mellom bittmerke og den mistenktes tannavtrykk. Men på samme måten som ved sammenlikning av fingeravtrykk på åstedet og mistenktes fingeravtrykk (se senere), foreligger det alvorlige feilkilder. Slike feilkilder har de sakkyndige i stor grad oversett, noe som ofte har medført gale konklusjoner om sammenhengen mellom funn. Dette skyldes at påstått forenlighet ikke er basert på faglig holdbare kriterier, men på kvalifiserte antakelser og dårlig underbygget synsing uten sannsynlighetsberegninger. Som nevnt ovenfor er det nå mulig å påvise slike feilkilder ved kvalitetstesting av de sakkyndiges konklusjoner, først og fremst på grunnlag av DNA-bevis som har ført til frifinnelse i ny rettssak.

Selv om Science-artikkelen bygger på forholdene i USA, er det grunn til å tro at kritikken av de sakkyndiges arbeid i like stor grad angår både Norge og andre land.

Sakkyndige har altså generelt gått ut fra at dersom to funn likner hverandre (to fingeravtrykk, tannbitt/tenner og annet), så er denne "forenlighet" uttrykk for samme opphav. DNA-analyser har i sjokkerende grad vist at slike konklusjoner har vært feilaktige og avslørt at mange dømte (bl.a. 14 dødsdømte) ikke var den antatte gjerningspersonen.

Avsluttende bemerkninger

Selvsagt skal en være varsom med å konkludere at de generelle feil ved sakkyndighetsuttalelser som forfatterne av Science-artikkelen har påvist, også er begått i et konkret tilfelle som Torgersen-saken. Likevel ville det være uetisk å overse de fakta som nå foreligger. Et slikt standpunkt fremheves også av Science-artikkelens forfattere (fritt oversatt): "Generelle bakgrunnsdata er relevante for å komme med spesifikke antakelser. Eksempelvis vil vurdering av sykdomsrisiko som bygger på estimater fra andre pasienter enn en aktuell pasient, være verdifull bakgrunnsinformasjon for å forutsi om denne pasienten kan rammes av en bestemt sykdom eller ikke."

Det er på det rene at ingen av de sakkyndige i 1958 som fortalte juryen at de tre tekniske bevisene med stor grad av sikkerhet knyttet Torgersen til drapet, bygde på kriterier som var nødvendige for å kunne trekke denne konklusjonen.

Kattelands fikk overlevert både artikkelen i Science og Brandtzægs notat den 18. november 2005. Den 27. mai 2005 fikk hun oversendt Brandtzægs kronikk i Aftenposten samme dag: *Torgersen-sakens faglige misère*, der Brandtzæg, på selvstendig grunnlag, konkluderer med at de tre tekniske bevisene er verdiløse.

Verken Science-artikkelen, Brandtzægs notat eller Brandtzægs kronikk er nevnt med ett ord i Kattelands uttalelse, som om det ikke angår Torgersen-saken. Hun ble i brev av 25. november 2005 fra Riksadvokaten oppfordret til å ta kontakt med Brandtzæg, men det gjorde hun heller ikke.

4. Kattelands egne begrunnelser for at de tekniske bevisene fremdeles med stor grad av sikkerhet knytter Torgersen til drapet

Ovenfor har jeg påvist at Kattelands konklusjoner når det gjelder de tekniske bevisene ikke lar seg begrunne. I dette avsnittet skal jeg i større detalj

gjennomgå Kattelands fremstilling og begrunnelser og påvise konkret at begrunnelsene ikke holder mål for de konklusjonene hun trekker. På alle sentrale punkter er hennes begrunnelser i strid med de konklusjonene hun deretter presenterer.

4.1 Tannbittbeviset

La meg innledningsvis påpeke at Katteland forsøker å diskreditere professor dr. med. Per Holck som sakkyndig på tannbittbeviset (s. 30), slik som hun senere forsøker når det gjelder professor Rune Halvorsen Økland som sakkyndig på barnålbeviset. For Holcks vedkommende gjør hun det både på generelt grunnlag, og med henvisning til at Holck også har undersøkt Zalgen-modellen fra 1960, som om det var galt.

Holck er, som professor i anatomi ved Det medisinske fakultet ved Universitetet i Oslo, meget godt kvalifisert for å vurdere i hvilken utstrekning trekk ved bittmerkene i brystet er forenlige med trekk ved Torgersens eller andres tenner. Holck har ikke bare gode kunnskaper om kjever og tenner, men også alle andre organer i kroppen, inklusive hvordan et kvinnebryst er bygd opp. Hans undersøkelser er i første rekke basert på materialet fra 1958, men det underslår Katteland.

Katteland skriver som sin oppsummering (s. 30):

”Avsluttende bemerkninger:

Det må på bakgrunn av de omfattende diskusjoner som har foregått legges til grunn at de forskjellig sakkyndige, dvs de rettsoppnevnte mot de privat engasjerte, har forskjellige oppfatninger av tannbittbeviset. Dette ble også slått fast av DRK og Høyesteretts kjæremålsutvalg under vurderingen av beviset i 2001, jf kjæremålsutvalgets sammenfatning på side 1563 flg. Det er imidlertid på det rene at i alt 5 rettslig oppnevnte odontologer, som etter grundige undersøkelser ved hjelp av flere forskjellige teknikker, har konkludert med at bittsporene i offerets bryst overveiende sannsynlig er avsatt av Torgersen. Videre er det på det rene at de bastante konklusjoner om utelukkelse som kommer fra de amerikanske sakkyndige, ikke har vært mulig å evaluere for DRK. Påtalemyndigheten kan derfor etter dette, og gjennomgangen av anførselene ovenfor, ikke se at noe av det som er anført i tilknytning til tannbittbeviset, er slike forhold som gjør det meget tvilsomt at dommen er riktig, jf straffeprosessloven § 392 annet ledd, snarere tvert imot.”

Kommentar:

De fem sakkyndige som Kattelands støtter seg på, er Strøm og Wærhaug (1958), Bang (1974) og de to britiske sakkyndige, Whittaker og MacDonald (1999 - 2001). Hun påstår ”*Det er imidlertid på det rene*” at de sakkyndige kom fram til samme konklusjon (”*bittsporene i offerets bryst overveiende sannsynlig er avsatt av Torgersen*”).

Kattelands oppsummering er uriktig. Strøm, Wærhaug og Bang konkluderte med at det var ”*identitet*” mellom bittmerkene og Torgersens tenner. Denne konklusjonen tok alle senere sakkyndige avstand fra (bl.a. de to britiske sakkyndige Whittaker og MacDonald, Flood, Holck, Senn, Alder, Bowers og Stimson) og Høyesteretts kjæremålsutvalg i 2001). Britene formulerte sin konklusjon slik at de anså det ”*very likely*” at det var Torgersen som hadde avsatt bittmerkene. De forklarte senere at dette betydde mellom 51 og 94 % sannsynlig. De måtte senere innrømme at dette anslaget berodde på ren gjetning (se *Bevisene i Torgersen-saken*, s. 160). Alt dette underslår Kattelands. Hun underslår også at for at britene skulle komme fram til sin konklusjon, måtte de bortforklare en del trekk ved bittmerkene som ikke passet med Torgersens tenner.

Kattelands sier at det ”*ikke har vært mulig for DRK*” å evaluere de amerikanske sakkyndiges konklusjon om at Torgersen må utelukkes som biter. Det er riktig (Dokumentutdrag Bind IV s. 294). Men hun underslår at Den rettsmedisinske kommisjon i sin uttalelse av 10. desember 1999 uttalte det samme om de britiske sakkyndiges konklusjon, som Kattelands reservasjonsløst tar til inntekt for sin konklusjon. Den rettsmedisinske kommisjon skrev om britenes rapport, bl.a. (Utdrag HR Bind II s. 250):

”Kommisjonen finner at de sakkyndiges vurderinger i denne sammenheng må kunne ansees å være lege artis. Resultatet er imidlertid at Kommisjonen ikke får noe grunnlag for å vurdere holdbarheten av deres konklusjon om at ”Etter vår mening er det meget sannsynlig (very likely) at merkene i Rigmor Johnsens bryst ble avsatt av Fredrik Fasting Torgersens tenner.”

Kattelands vurderer betydningen av tannbittbeviset i forhold til strpl. § 392 annet ledd om at en sak skal gjenopptas dersom det er ”*meget tvilsomt*” om dommen er riktig. Hennes konklusjon er at vilkåret ikke er oppfylt og hun tilføyer: ”*snarere tvert imot*”.

Dette utsagnet kan rimeligvis bare forstås slik at Kattelands oppfatning er at det ikke er noe grunnlag for å tvile på at bittmerkene med stor grad av sikkerhet viser at Torgersen er biteren.

Hun ser dermed bort fra:

1. Ingen sakkyndige etter 1974 har konkludert slik Kattelands gjør.
2. Den rettsmedisinske kommisjon som uttalte den 3. oktober 2001:
”Kommisjonen opprettholder og forsterker ... den bedømmelsen man ga overfor Borgarting lagmannsrett i rapport datert 7. august 2000: Det bør utvises forsiktighet, og Domstolen bør ikke tillegge bittmerket for stor bevisbyrde”
 (Dokumentutdrag Bind IV s. 295, sitert i *Bevisene i Torgersen-saken* s. 179).
3. Høyesteretts kjæremålsutvalg som uttalte i kjennelsen i 2001: [*Høyesteretts kjæremålsutvalg*] finner at tannbittbeviset fremdeles trekker i retning av at Torgersen er biteren, men at dette ikke er vesentlig mer sannsynlig enn at han ikke har avsatt bittmerket” (Rt. 2001 s. 1521 på s. 1564, sitert i *Bevisene i Torgersen-saken* s. 192).

Kattelands underslår altså suverent alt det som er framkommet etter 1974 om verdien av tannbittbeviset.

Oppsummert om tannbittbeviset:

Det kan kort og godt fastslås at Kattelands konklusjon ikke er i samsvar med de fakta som foreligger om tannbittbeviset.

4.2 Avføringsbeviset

a. Stammet avføringen på Torgersens eiendeler fra åstedet/offeret?

Det sentrale spørsmålet er om det var grunnlag for å slutte, slik juryen utvilsomt gjorde i 1958, at avføringen som ble funnet på Torgersens eiendeler stammet fra åstedet/offeret hvor det også var avføring.

Spørsmålet ble utredet av professor dr. philos. Klaus Høiland (biologi) og professor dr. philos. Morten Laane (biologi) i 1998. Det ble på nytt utredet i 2004 av professor dr. philos. Ragnar Bye (farmasi/kjemi), professor dr. med. Trond Eskeland (medisin) og professor dr. philos. Per Brandtzæg (medisin). De baserte sine analyser på en gjennomgang av de skriftlige rapportene som de rettsoppnevnte sakkyndige i 1958 - Fürst, Aaser/Skulberg, Printz og Arbo Høeg - hadde utarbeidet, samt det som er kjent om hva de sakkyndige i 1958 uttalte under hovedforhandlingen. Deres konklusjoner er sammenfallende og entydig:

Avføringsbeviset knytter ikke Torgersen til drapet. Dette skyldes at de sakkyndige ikke hadde metoder som gjorde det mulig å bestemme om avføring på Torgersens eiendeler stammet fra åstedet/offeret (eller fra et annet sted).

Jeg viser til dokumentasjonen *Avføringsbeviset 1957-2004* samt *Bevisene i Torgersen-saken* s. 207-214 der Byes, Eskelands og Brandtzægs funn er oppsummert.

Spørsmålet om det var grunnlag for å slutte at avføringen på Torgersen stammet fra avdøde/åstedet er også vurdert av Den rettsmedisinske kommisjon i deres uttalelse av 6. desember 2004, se *Dokumentutdrag Bind IV* s. 407 og *Bevisene i Torgersen-saken* s. 214-215.

Den rettsmedisinske kommisjon kom i 2004 til samme konklusjon som Høiland, Laane, Bye, Eskeland og Brandtzæg om at de sakkyndige ikke hadde brukbare metoder tilgjengelige. Jeg siterer et lite avsnitt fra kommisjonens avsluttende ”Evaluering av sakkyndighetsrapportene sett i sammenheng” (*Dokumentutdrag Bind IV* s. 422, også inntatt i *Bevisene i Torgersen-saken* s. 215):

”... felles for alle[Fürst, Aaser/Skulberg, Printz og Arbo Hoeg] er antakelig at de aldri hadde hatt lignende oppdrag. Ingen hadde erfaring med å ”artsbestemme” avføring, ingen hadde antakelig erfaring engang med å identifisere et spor som avføring. Det er tvilsomt om noen av dem noen gang hadde sammenlignet avføringsprøver i den hensikt å bidra til å avgjøre om de kunne stamme fra samme eller ulik kilde. Det var neppe tilgjengelig noen skikkelig metodebeskrivelse for slike sammenligninger engang i rettsmedisinske lærebøker (det er det knapt i dag heller). Og det verken fantes eller finnes gode kilder med informasjon til hvilken grad av individuell variasjon det er mellom ulike avføringsprøver”.

Katteland skriver (s. 37):

”Bye, Eskeland og Brandtzæg har foretatt en vurdering av de sakkyndiges rapporter, og har kommet med innvendinger til disse. Innvendingene i rapportene er i stor grad sammenfallende med innvendingene fra Den rettsmedisinske kommisjon.”

Katteland har således fått med seg hva ”innvendingene” består i. Hun siterer bl.a. Den rettsmedisinske kommisjon midt på s. 36: *”Kommisjonene bemerker videre at erter ikke var noe uvanlig innslag i kosten og at den identifiserende vekt av funnene ikke kan bli stor.”* Men Katteland sier det ikke uttrykkelig: De sakkyndige i 1958 hadde ikke metoder som gjorde det mulig for dem å svare på spørsmålet om avføring på Torgersen stammet fra åstedet/offeret. Følgelig

hadde juryen heller ikke noe grunnlag for å legge til grunn, som den likevel utvilsomt gjorde, at avføring på Torgersen stammet fra åstedet/offeret. Denne feilen fra juryens side i 1958 skyldes utvilsomt at den bygde på de sakkyndiges klare konklusjoner.

Katteland gjennomgår på side 32-35 de sakkyndiges undersøkelser i 1958 mht metodebruk og konkluderer med at de metodene sakkyndige anvendte ble riktig brukt (hvilket er feil i noen tilfeller). Men hva hjelper det å bruke metodene riktig når metodene ikke kunne brukes til å påvise det man var ute etter, slik Bye, Eskeland, Brandtzæg og Den rettsmedisinske kommisjon har fastslått? Jeg konstaterer at til tross for at Katteland har brukt tre sider på gjennomgangen av de metodene som de sakkyndige brukte i 1957/58, har hun ikke fått fram hovedpoenget: metodene var rett og slett ikke egnet til å belyse spørsmålet om avføringen på Torgersen kunne eller måtte komme fra åstedet. Kattelands avsluttende konklusjon er denne (s. 38, øverst):

”Avføringsbeviset er ikke svekket på noen måte i forhold til slik det ble fremstilt og prosedert under hovedforhandlingen i 1958, og taler etter påtalemyndigheten [skal være: påtalemyndighetens syn] fremdeles med tyngde for at Torgersen er skyldig. Det er derfor påtalemyndighetens oppfatning at de anførsler som her er fremmet ikke er slike forhold som gjør det meget tvilsomt at dommen er riktig, jf. straffeprosesslovens § 392 annet ledd – snarere tvert i mot.”

Det er ikke mulig ad logisk vei å komme til Kattelands konklusjon hvis man legger til grunn de konklusjonene som Høiland, Laane, Bye, Eskeland, Brandtzæg har kommet til og som har fått full støtte av Den rettsmedisinske kommisjon. Hennes standpunkt innebærer derfor at hun legger til grunn at de nye sakkyndige og Den rettsmedisinske kommisjon tar feil. Det har hun ikke noe som helst saklig eller faglig grunnlag for å mene, og hun har heller ikke, naturlig nok, gjort noe forsøk på å dokumentere sine påstander.

På samme måte som i konklusjonen for tannbittbeviset har Katteland tatt med tilføyelsen ” – snarere tvert i mot”. Det kan ikke forstås på annen måte enn at hun påstår at det ikke en gang er rimelig tvil om at avføringsbeviset knytter Torgersen til drapet. Dette er en absurd og skremmende retorikk.

Katteland gjør et merkelig forsøk på å forsvare sin konklusjon ved å hevde at de sakkyndige i 1958 bare konstaterte likhet med hensyn til innhold i avføringen på hhv. åsted/offer og Torgersen, og ikke uttrykkelig konkluderte med samme opphav. Hun er klar over at Printz under hovedforhandlingen nettopp uttrykkelig hevdet at det var grunnlag for å trekke den slutning at avføringen på Torgersen stammet fra åstedet/offeret, og at Dorenfeldt var enig med Printz (Katteland s. 34-35, s. 37). Men hun trekker ikke den logiske konsekvensen av dette heller:

Juryen bygde åpenbart på at avføringen på Torgersens eiendeler ble fastslått til å komme fra åstedet/offeret. Kattelund forsøker tvert i mot å underslå at dette ikke var tilfelle.

Kattelund nevner (s. 34) at Aaser fant hår i avføringen, uten å problematisere at dette kunne tyde på at avføringen var fra dyr. Det bortforklarer hun ved å vise til at Aaser luktet seg fram til at avføringen på Torgersens sko likevel mest sannsynlig var fra menneske. Og så velger hun å bygge på resultatet av Aasers luktprøve. Dette er bare mulig ved å overse eller sette til side professor Brandtzægs vurdering av Aasers undersøkelser, et avgjørende forhold som Kattelund helt underslår (*Avføringsbeviset 1957-2004* s. 39, *Bevisene i Torgersen-saken* s. 213):

”Den sammenhengende rekke av helt elementære feil som Aaser har begått da han undersøkte avføringsprøvene, kan ikke forklares med fagets daværende utvikling, men må søkes andre steder.”

Oppsummert om avføringsbeviset:

Kattelund ignorerer faktum i saken for å få sin konklusjon til å stemme med påtalemyndighetens og rettens tidligere konklusjoner. Kattelunds begrunnelse for at avføringsbeviset fremdeles er et sikkert bevis for at Torgersen er skyldig, er rett og slett ikke holdbar.

b. Avføringsprøvene endret seg med tiden

Bye og Eskeland oppdaget i 2004 at innholdet i avføringsprøvene fra Torgersen forandret seg i løpet av undersøkelsesperioden som var fra 9. desember 1957 til 21. mars 1958. Ved å følge hver enkelt avføringsprøve over tid, gjennom hele undersøkelsesperioden, avdekket de en rekke avvik, i betydningen *”handlinger eller resultater som vi [Bye og Eskeland] ikke kan forstå eller forklare dersom undersøkelsene hadde vært utført på vanlig måte”* (dokumentsamlingen *Avføringsbeviset 1957-2004*, s. 99).

Bye og Eskeland redegjør i detalj for dette i dokumentet *”Endringer i avføringsprøven fra desember 1957 til januar- mars 1958”*, inntatt på s. 75 – 104 i dokumentsamlingen. De kom frem til følgende konklusjon (s. 102 og s. 103):

”Hver for seg kan det enkelte avvik som vi har referert ovenfor ikke tillegges avgjørende vekt. Noen avvik er av mindre betydning. Noen avvik kan også ha sin naturlige forklaring. Undersøkernes rapporter er ikke detaljerte nok til å

avgjøre det. Men når vi ser avvikene i sammenheng, er det alt for mye som ikke stemmer. Vi kan derfor ikke unngå å trekke den slutning at Torgersens eiendeler ble påført ny avføring. Det gjelder avføring som ble funnet på nye steder og prøver som gjenoppsto i januar-mars etter at de var oppbrukt.

Listen med avvik kan gjøres mye lenger enn de 25 avvik som er listet opp ovenfor. Da vi gransket de enkelte undersøkelsene (Tabell I) fant vi en rekke avvik/uregelmessigheter som ikke er med i listen ovenfor, men som framgår av våre dokumenter ---."

Vi kan ikke unngå å trekke den konklusjon at endringene skyldes at prøvematerialet fra Torgersen ble manipulert til gunst for Torgersen."

På side 38 - 45 i sin uttalelse gjennomgår Katteland noen få av de 25 avvik som Bye og Eskeland påviser. Hun trekker en klar konklusjon (s. 45):

"Oppsummering:

Påtalemyndigheten har ovenfor påvist at det ikke er noen holdepunkter for at det har foregått manipulering av avføringsbeviset. De avvik som påpekes av Eskeland/Bye er det faktisk ikke noe påfallende ved. Anførlene er etter påtalemyndighetens syn spekulative og oppkonstruerte."

Kommentar:

Katteland er jurist og er åpenbart uten faglig innsikt i laboratoriemetoder og mikroskopiske metoder og hvorledes undersøkelser av avføring foregår. Likevel avviser hun reservasjonsløst de funn som Eskeland og Bye har gjort, - uten saklige eller faglige grunner.

Det forhold at påvisning av at manipulasjon mest sannsynlig har skjedd, bryter med det bildet vi gjerne vil ha av sakkyndige og offentlige myndigheter, er selvsagt ikke noe argument for å avvise den tolkning av sakens fakta at manipulasjon mest sannsynlig har skjedd.

Det er nødvendig å påpeke at Bye og Eskeland bare har konstatert at mye uforklarlig har skjedd når det gjelder håndteringen av avføringsprøvene og når det gjelder resultatene. Ut fra sitt kjennskap til hvordan laboratoriearbeid foregår, har de konkludert med at det uforklarlige ikke kan skyldes tilfeldigheter og at det derfor må ha skjedd manipulasjon. De har ikke uttalt seg om hvem som i så fall er ansvarlig(e).

Jeg vil også minne om følgende faktiske forhold:

- Avføringsprøver rike på planterester angivelig funnet på Torgersens eiendeler dukket først opp i januar 1958 da Printz begynte å delta i undersøkelsene. Hår, som ble funnet av Aaser/Skulberg 22. desember 1957, var på den annen side ikke lenger å finne.
- Det ble ikke funnet avføring på den brun- og hvitstripede dressen (antrekk 1) som Torgersen, ifølge politiet, hadde på seg da Rigmor Johnsen ble drept, flyttet til kjelleren og bålet ble bygd. Det var på dette antrekket man skulle ha ventet å finne avføring, og ikke på og i det antrekket (antrekk 2) som Torgersen, igjen ifølge politiet, hadde på seg da han vendte tilbake til åstedet for å tenne på bålet over avdøde (på turnsko, på fyrstikkeske og klump i lomme).
- Avføringsklumpen i Torgersens lomme og avføring på fyrstikkesken (en flekk) ble ikke registrert av politiet i forbindelse med arrestasjonen av Torgersen (8. desember 1957). Avføringsklumpen ble funnet av Printz i februar 1958 i den beholder som inneholdt rusk og rask fra Torgersens lomme. Likeledes ble fyrstikkesken overlatt Printz i februar 1958 og først da rapporterte Printz om at det var en brun flekk på fyrstikkesken som var fra avføring.

Disse forhold kommenteres heller ikke av Katteland.

4.3 Barnålbeviset

a. Katteland diskrediterer professor dr. philos. Økland

Rune Halvorsen Økland, som er professor i botanikk, har i sin utredning *Barnålbeviset 1958 –2005, Del A* (141 sider) gjennomgått alt som er skrevet og uttalt om barnålbeviset (av Printz, Mork, Laane, Høiland, forskerne fra Norsk institutt for skogforskning (NISK) og Høyesteretts kjæremålsutvalg i 2001). Han påviser at det ikke er faglig grunnlag for å hevde at det er noen sammenheng mellom de fem barnålene som ble funnet i Torgersens brun- og hvitstripede dress (antrekk 1) og barnålene som ble funnet i kjelleren.

Utredningen holder en meget høy faglig standard. Den er grundig, detaljert, gjennomarbeidet og nøktern.

Katteland begynner gjennomgangen av barnålbeviset med å diskreditere Økland som sakkyndig. Hun skriver (s. 49 og s. 50):

Det er ikke kjent for påtalemyndigheten at professor Økland har særlige

kvalifikasjoner for bevisvurdering i straffesaker. Jeg finner derfor grunn til å nevne at det synes noe underlig at Økland i sin utredning uttaler seg om hvorvidt barnålbeviset er et bevis i saken eller ikke.

Jeg antar at Økland, når han uttaler at "barnålbeviset er intet bevis", mener at det ikke har noen bevisverdi. En sakkyndig skal ikke komme med sine personlige oppfatninger av verdien av et bevis når dette er en bedømmelse som går utover hans sakkyndighet. Særlig påfallende er det når den samme professoren er svært kritisk til andre sakkyndige og deres arbeid. At Økland uttaler seg om verdien av barnålbeviset er til en viss grad forståelig, ettersom det er dette beviset han er bedt om å avgi en utredning om. Påtalemyndigheten bemerker imidlertid at han i det mandat han er gitt, ikke er bedt om å uttale seg om bevisverdien annet enn på et faglig grunnlag. Jeg finner det imidlertid svært lite tillitvekkende at professor Økland innledningsvis også uttaler seg om verdien av andre bevis. Det vises blant annet til sidene 20 og 24-27 i Øklands utredning, hvor han uttaler seg om avføringsbeviset, om murpuss og granved partikler, hvoretter han konkluderer med at det i dag er klart at ingen av disse bevisene knytter Torgersen til åstedet. Videre uttaler han seg om tannbittbeviset, og påpeker at retten også her ble grovt villedet av de sakkyndige. Dette er bevis i saken som han, så vidt kjent for påtalemyndigheten, ikke har sakkunnskap til å bedømme.

Påtalemyndigheten stiller på denne bakgrunn spørsmålsteget ved Øklands profesjonalitet og objektivitet, når det så klart fremgår at han har en forutinntatt oppfatning av at Torgersen er uskyldig dømt. Hvorvidt Økland har noe faktiske kjennskap til sakens øvrige bevis eller ikke, er påtalemyndigheten ikke kjent med.

Det er påtalemyndighetens oppfatning at Øklands utredning om barnålbeviset vanskelig kan anses som en objektiv sakkyndig utredning. Utredningen fremstår som et subjektivt partsinnlegg for Torgersen, og er som nevnt i det alt vesentlige argumentasjon som verken bygger på nye kjensgjerninger eller nye bevis."

Kommentar:

Kattelands påstand om at Økland utredning er et "subjektivt partsinnlegg for Torgersen" er en grov beskyldning mot Øklands faglige integritet.

Økland tar nøkternt for seg alt som er skrevet om barnålbeviset og nevner kort andre forhold som er av betydning ved vurderingen av dette. At Kattelands stort sett ikke nevner Øklands funn og på denne måten ser bort fra de konklusjonene han er kommet til, gjør selvsagt ikke Øklands utredning til et partsinnlegg.

Kattelands påstander om at Økland går utenfor det mandat han har fått, at han uttaler seg om spørsmål som ligger utenfor hans faglige kompetanse, herunder

andre bevis enn barnålene, er usaklige. Jeg skal her bare kommentere de konkrete forhold som Katteland tar opp i Øklands rapport vedrørende avføringsbeviset, murpuss, granvedpartikler og tannbittbeviset. Kattelands begrunnelse for å anse barnålbeviset for et sikkert bevis for Torgersens skyld tar jeg opp i neste punkt.

Printz ble brukt ikke bare som sakkyndig på barnåler og avføring, men på det meste som politiet fant på åstedet/avdøde og på Torgersen. I sin rapport av 4. februar 1958 har Printz undersøkt barnålene, men også svært mye annet rusk og rask. Printz skriver som sin konklusjon (gjengitt i Øklands utredning s. 22-32 der han gjennomgår Printz's undersøkelser):

”Det som jeg [Printz] etter disse undersøkelser kan si med absolutt sikkerhet er at følgende materialer fra siktedes klær viser full overensstemmelse med prøver som stammer fra den myrdede og fra åstedet:

1. *Fæces, ---.*
2. *Barnåler ---.*
3. *Murpuss ---.*
4. *--- partikler av granved ---.”*

For avføring (fæces) og murpuss refererer Økland bare kort det som allerede var rapportert annetsteds og som viser at Printz på disse punkter tok grunnleggende feil (*Barnålbeviset 1957-2005* s. 24). Katteland er for øvrig enig i at Printz gikk for langt mht sin konklusjon om verdien av avføringsbeviset (Kattelands uttalelse s. 34-35, s. 37).

Øklands vurdering av granvedpartikler er en del av vurderingen av barnålbeviset, og det lå klart innenfor hans oppgave å drøfte dette. Økland konstaterer det selvsagte at granvedpartiklene viser at dressen må ha vært et sted hvor det var gran. Han konkluderer deretter, etter en detaljert analyse av hvor i Torgersens dress granvedpartikler ble funnet (seks av åtte mulig steder i dressen, hvorav i tre av fire lommer) at granvedpartiklene ikke kan ha kommet fra kjelleren (s. 24-26). Også når det gjaldt granvedpartiklene tok altså Printz feil da han konkluderte med at granvedpartiklene i dressen måtte stamme fra kjelleren.

Når det gjelder tannbittbeviset, nevner Økland kort dette (s. 20) som et ledd i å belyse den rolle Printz spilte i utviklingen av de tre tekniske bevisene. Økland bygger på Høyesteretts kjæremålsutvalgs kjennelse fra 2001.

Økland skriver ikke noe sted om Torgersens skyld eller uskyld. Katteland villeder derfor når hun påstår at Økland gir uttrykk for at Torgersen er uskyldig dømt.

b. Kattelands vurdering av barnålbeviset

Kattelands s. 50:

”Professor Økland legger til grunn gjennom hele sin utredning at de sakkyndige fra 1958, Printz og Mork, konkluderte med at dressnålene kom fra kjellernålene. Dette er ikke korrekt.”

Kattelands s. 51:

”De sakkyndige [fra 1958] kan på denne bakgrunn ikke ses å ha trukket absolutte konklusjoner med hensyn til om barnålene fra dressen stammet fra kjelleren i Skippergata 6b. De sakkyndige har konkludert med likhet og dette legges jo også til grunn av Torgersen ettersom barnålene fra dressen ikke lenger eksisterer.”

Kattelands s. 51:

”På side 103 i Øklands utredning skriver Økland at ”NISK bekrefter at man ikke kan slutte at de fem nålene i Torgersen dress med stor sannsynligvis stammer fra Skippergate 6b.” Uten at det er av stor betydning, har jeg ikke klart å se hvor dette blir uttalt av NISK. NISK bemerker imidlertid følgende i sin utredning av 23.12.99:

”Professor Morks konklusjon om at alle nålene sannsynligvis stammer fra samme tre finner vi rimelig, men vi vil likevel understreke at han ikke påstår at de virkelig er fra samme tre.”

Det er mulig det er dette Økland viser til, men det må da være helt klart at dette verken er nytt eller oppsiktsvekkende ettersom de sakkyndige fra 1958 aldri har påstått noe annet.”

Kommentar:

Kattelands hevder altså at de sakkyndige i 1958 aldri har påstått at barnålene i dressen stammer fra barnålene i kjelleren. Det er ikke riktig. Hun ser helt bort fra at vi har dokumentert dette (*Bevisene i Torgersen-saken* s. 223-224):

”Professor Printz’s konklusjon var (vår understrekning):

”Den type som forekommer i kjelleren utmerker seg ved å ha forholdsvis korte nåler som er temmelig jevnt avsmalende oppover og i toppen uttrukket til en

skarp spiss. Det er hevet over enhver tvil at samtlige 5 nåler som er funnet på siktedes klær alle er av denne samme type og at de i enhver henseende stemmer med nålene fra kjelleren. I en blanding vil det være helt umulig å holde dem fra hverandre.”

Professor Morks konklusjon var (vår understrekning):

”Det er full overensstemmelse både i form og størrelse mellom de barnåler som stammer fra kjelleren og de barnåler som er samlet på siktedes klær.

Da barnålenes lengde i vesentlig grad er avhengig av vekstbetingelsene, mens formen er en mer arvelig egenskap, er det meget stor sannsynlighet for at så like barnåler, – både i lengde og form – er av samme mortre”.

Både Printz og Mork skrev dessuten i sine konklusjoner at ”med absolutt sikkerhet” var det ”full overensstemmelse” mellom dressnålene og kjellernålene.

Printz’s og Morks konklusjoner ble opprettholdt og forsterket da de forklarte seg under hovedforhandlingen 9. juni 1958.”

Det som er derimot er riktig, er at Økland, Laane og Høiland og forskerne fra Norsk institutt for skogforskning er enige om at barnålene i kjelleren og i dressen var nåler fra vanlig norsk gran og det var intet ved dem som knyttet dem sammen utover det at det var grannåler. Dette legger altså også Katteland til grunn.

I sin ”Avsluttende bemerkning” skriver Katteland (s. 54):

”Bevisvurderingen er det retten som skal foreta og ikke de sakkyndige. De rettsinstanser som har behandlet saken gjennom tidene har heller ikke funnet noe tvilsomt eller påfallende ved dette bevis.

Etter påtalemyndighetens oppfatning er det ingenting som er anført her som svekker barnålbeviset.”

Realiteten er at barnålbeviset ikke bare er ”svekket”, men at det er uten bevisverdi. Katteland ser således bort fra at alle sakkyndige som har uttalt seg om barnålbeviset i ettertid er enige om at barnålene er fra vanlig norsk gran og at de ikke har spesielle kjennetegn som skiller dem fra andre barnåler fra vanlig norsk gran.

Katteland underslår at da Mork og Printz uttalte seg i retten ga de uttrykk for at nålene var meget sjeldne og at de sa at det derfor var meget sannsynlig at nålene

i dressen stammet fra nålene i kjelleren. Mork og Printz påpekte i retten at nålene kunne være en mutasjon eller fra Kaukasisk gran. Se nærmere *Bevisene i Torgersen-saken* s. 223-227.

Både Dorenfeldt og Strøm skrev senere at nålene var en mutasjon, se nærmere *Bevisene i Torgersen-saken* s. 226-227. Juryen og alle andre som var i retten i 1958 ble altså regelrett ført bak lyset av redegjørelsene til Printz og Mork. Det er derfor åpenbart grunnløst når Katteland konkluderer med at *"det [er] ingenting som er anført her som svekker barnålbeviset"*.

Oppsummert om barnålbeviset:

For barnålbeviset, på samme måte som for tannbittbeviset og avføringsbeviset, kan Katteland bare opprettholde den konklusjonen som påtalemyndigheten og retten la til grunn i 1958 ved å underslå eller overse en rekke klare, udiskutable fakta i det materialet vi har fremlagt.

Jeg skal tilføye:

Økland gjennomgår i sitt kapittel 9 (s. 106-129) kjennelsen til Høyesteretts kjæremålsutvalg fra 2001 hva angår barnålbeviset. Han påviser at kjæremålsutvalget ikke har noe grunnlag for sin konklusjon om at barnålbeviset med *"klar sannsynlighetsovervekt, fremdeles utpeker Torgersen som gjerningsmann"*. Om utvalgets uttalelser om hva som er sannsynlig skriver Økland i sin konklusjon (s. 128): *"Kjæremålsutvalgets vurderinger omkring sannsynlighet viser at kjæremålsutvalget ikke legger faglige kriterier til grunn, men foretar rene gjetninger."*

Katteland er helt taus om Øklands analyse av kjæremålsutvalgets kjennelse. Hun siterer kjæremålsutvalgets konklusjon om verdien av barnålbeviset (gjengitt ovenfor) og konkluderer: *"Påtalemyndigheten slutter seg til de vurderinger som her er foretatt"* (s. 47). Det er det hele. Noen begrunnelse for at hun overser/avviser Øklands gjennomgang og konklusjon får vi ikke.

4.4 Kort om andre tekniske bevis

Det fantes mange typer spor på åstedet/offeret og på Torgersen som er ganske godt beskrevet i de ulike rapportene fra 1958. Når det gjaldt avføring og barnåler som man altså fant begge steder, er det som påvist ovenfor ikke noe grunnlag for å trekke den konklusjon at disse sporene knytter Torgersen til drapet.

Når det gjelder de andre sporene, var det praktisk talt intet som var felles. Hvis Torgersen hadde vært på åstedet og i nærkontakt med offeret, ville man ventet at i det minste noen spor på åstedet/offeret ville ha vært å finne på Torgersen. Men det er altså ikke tilfelle. Enhver vil intuitivt forstå at dette betyr at Torgersen mest sannsynlig ikke har vært på åstedet eller i kontakt med offeret. Denne konklusjonen kan imidlertid også underbygges med moderne multivariate analyser, slik det er gjort i artikkelen skrevet av professor dr. philos. Klaus Høiland, professor dr. philos. Morten Laane og forsker dr. scient. Jon Ingulf Medbø: *Multivariate analyses of materials found on a sentenced man and on the scene of the crime*, trykket i tidsskriftet *Law, Probability & Risk*, 2004 s. 193-209. Artikkelen er inntatt i dokumentutdrag Bind IV s. 455-483 og kort omtalt i *Bevisene i Torgersen-saken* s. 354-355. Jeg viser ellers til en detaljert analyse av alle viktige spor på åstedet/offeret i *Bevisene i Torgersen-saken* kapittel 15 (s. 353-390) der konklusjonen er (s. 390):

”Ingen spor på åstedet/offeret samsvarer med spor på Torgersen. Noen av analysene utelukker at Torgersen har vært på åstedet eller i kontakt med offeret (multivariate analyser, skitt og støv, blod, slam og tekstilfibre). De øvrige analysene konkluderer med at sporene ikke knytter Torgersen til åstedet/offeret (fingeravtrykk, treull, hår, fyrstikkesker og ripemerker).

Sett under ett mener vi at det er tilnærmet sikkert at analysene av spor på Torgersen sammenholdt med spor på åstedet/offeret viser at Torgersen ikke har vært på åstedet.”

Katteland behandler vår gjennomgang av spor på åstedet/offeret sammenholdt med spor på Torgersen på s. 76-85. Hun nøyer seg med å sitere fra dokumenter fra 1958 eller tidligere kjennelser, for deretter å erklære seg enig i det siterte. Mange relevante forhold utelates, for eksempel er Laane, Høilands og Medbøs multivariate analyse og resultatet av den i 2004, ikke nevnt. Hun anfører derimot at det forhold at Torgersen, etter vårt råd, har nektet å avgi hårprøve nå og at det angivelig ble funnet blodspor på et par sko som sto i vann i Torgersens bolig, trekker i retning av at Torgersen er skyldig. Hennes konklusjon er at *”ingen av de øvrige spor er med på å utelukke Torgersen som gjerningsmann”* (s. 85).

Kommentar:

Vi nøyer oss her med å vise til analysene i *Bevisene i Torgersen-saken* kapittel 15 som ligger til grunn for vår konklusjon.

5. Generelle trekk ved Kattelands tolkninger av bevismaterialet og holdning til våre tolkninger

5.1 Kattelands mangel på respekt for faktiske forhold

Et gjennomgående trekk i Kattelands uttalelse er at hun underslår eller ser bort fra faktiske forhold som er av betydning for bevisbedømmelsen.

Gjennomgangen ovenfor av hennes begrunnelse for at de tekniske bevisene fremdeles er sikre bevis for at Torgersen er skyldig, gir mange eksempler på dette.

5.2 Kattelands påstander om at vår måte å analysere bevisene på er uholdbare og i strid med norsk rett

Katteland s. 5:

”I ”Bevisene i Torgersensaken” side 75 konkluderer Torgersen med at han i utredningen har påvist at samtlige bevis som lå til grunn for dommen i 1958 ble feiltolket. For å komme frem til denne konklusjonen benyttes etter påtalemyndighetens syn enkelte ”metoder” for å svekke det enkelte bevis. Metodene brukes for å kunne konkludere med at beviset ikke kan tillegges vekt, at det ikke knytter Torgersen til saken, eller at det rett og slett utelukker ham som gjerningsmann. Disse ”metodene” som jeg skal komme nærmere inn på nedenfor, er etter påtalemyndighetens oppfatning uholdbare, både i seg selv og samlet sett. I tillegg er det påtalemyndighetens oppfatning at begjæringen bygger på en form for bevisvurdering og krav til bevis som ikke er i overensstemmelse med norsk rett.”

Kommentar:

I *Bevisene i Torgersen-saken*, kapittel 6: *Resonnementer som gjelder bevisvurderingen i Torgersen-saken*, har vi gitt en redegjørelse for hvordan vi har gått frem når vi har konkludert med at et bevis knytter eller ikke knytter Torgersen til drapet, og når et bevis utelukker at Torgersen er gjerningspersonen. Her har vi også redegjort for hvordan vi mener det er riktig å resonere når det gjelder en samlet vurdering av enkeltbevisene. Våre analyser er gjennomført i samsvar med det vi der har redegjort for.

Katteland påstår at *”metodene brukes for å kunne konkludere med at beviset ikke kan tillegges vekt”*, altså at metodene er valgt ut fra et på forhånd bestemt

formål, nemlig å underbygge at bevisene ikke holder. Dette er en grovt usaklig påstand.

Katteland sier videre at metodene er ”uholdbare”, men hun begrunner ikke sin påstand. Hun har ingen henvisning til vårt kapittel 6. Hun sier at hun skal komme tilbake til disse ”metodene” (anførselstegnene er Kattelands), men det gjør hun ikke. Jeg minner i denne forbindelse om at vi har satt strenge krav for å anse et bevis som et utelukkelsesbevis (*Bevisene i Torgersen-saken* s. 106):

”Når vi bruker uttrykket utelukkelsesbevis eller sier at et bevis utelukker at Torgersen er gjerningspersonen, mener vi både at beviset er av denne art [dvs. at det ikke er forenlig med at Torgersen kan være gjerningspersonen, tilføyet her] og at det må anses tilnærmet sikkert at beviset er riktig tolket. Begge vilkår må være oppfylt.”

Endelig sier hun at ”begjæringen bygger på en form for bevisvurdering og krav til bevis som ikke er i overensstemmelse med norsk rett”. Hun redegjør imidlertid ikke for hva norsk rett går ut på - etter hennes mening - og hun har derfor heller ingen begrunnelse for hvorfor vår måte å vurdere bevisene på er uholdbar.

Katteland ser bort fra at vi, når det gjelder de tre tekniske bevisene, bygger vår konklusjon på den beste sakkyndighet som kan skaffes. Katteland hevder med andre ord at disse sakkyndiges analyser og konklusjoner ikke holder, men hun gjør ikke noe forsøk på å påvise hva som i tilfelle er feil. Det har imidlertid ikke vært vanskelig å påvise (se ovenfor) at Katteland selv gjør en rekke feil når hun begrunner hvorfor de tre tekniske bevisene fremdeles med sikkerhet knytter Torgersen til drapet.

Når det gjelder de øvrige bevisene i saken, har vår hovedproblemstilling vært om de er forenlige med eller ikke forenlige med at Torgersen er gjerningspersonen. Deretter har vi drøftet hvor sannsynlig det er at de trekker i retning av at Torgersen ikke er gjerningspersonen (ikke forenlige bevis) eller at han er det (forenlige bevis). Dette er den eneste forsvarlige måten å gå frem på. Å påstå at dette er uholdbart, slik Katteland gjør, er grunnløst og derfor usaklig.

Katteland tror kanskje at det ikke er mulig å konkludere med at ingen bevis knytter Torgersen til drapet og at en rekke bevis utelukker at han kan være gjerningspersonen, uten å anvende metoder ”for å svekke det enkelte bevis”, som hun sier. Hun forutsetter altså at vi bygger på en forutinntatt holdning og har bygd vår analyse for å støtte opp under den. Katteland har ikke noe grunnlag for å hevde dette. Hun opptrer også i denne sammenheng på en grovt usaklig måte.

5.3 Kattelands påstander om konspirasjonsteori

Katteland hevder at vi bygger vår konklusjon på en konspirasjonsteori. På pressekonferansen 2. desember 2005 sa hun dette rett ut flere ganger. Hun gir et fortettet uttrykk for det samme i dokumentet *Sammendrag av påtalemyndighetens uttalelse til Fredrik Fasting Torgersens gjenopptakelsesbegjæring. Til bruk ved orientering til pressen 2.12.05* (s. 5):

”Det er påtalemyndighetens oppfatning at Torgersen for å komme i mål er nødt til å hevde at så å si samtlige sentrale aktører har opptrådt uredelig i forhold til Torgersen. Dette gjelder politi, påtalemyndigheten og sakkyndige. Denne omfattende konspirasjonsteori er etter vår oppfatning både grunnløs og urimelig.”

Kommentar:

Ifølge Katteland mener vi altså at flere i 1957/58 har samarbeidet for med vitende og vilje å få Torgersen dømt til tross for at de visste at grunnlaget ikke var holdbart. Dette har hun ikke noe grunnlag for å hevde. Vi har aldri skrevet det, og vi verken mener eller har ment det.

Det vi har påvist, gjennom en detaljert analyse av hvert enkelt bevis, er at det ikke er bevismessig dekning for den fellende dommen, men at bevisene i 1958 ble grovt feiltolket slik at domfellelse den gangen måtte bli resultatet. De som må bære hovedansvaret for dette er de rettsoppnevnte sakkyndige som skulle veilede retten. Realiteten er, som vi har påvist, at retten – og påtalemyndigheten og forsvareren - ble grovt villedet.

Det er selvsagt en teoretisk mulighet for at den fellende dommen var et resultat av en konspirasjon, dvs. at flere samarbeidet for å få dømt Torgersen til tross for at de visste at bevisene ikke holdt. Vår gjennomgang av bevisene har ikke gitt noe grunnlag for å tro at det lå en konspirasjon bak dommen.

En rimelig forklaring på at Torgersen ble dømt med urette er det forhold at politiet, etter vår mening, kort tid etter at drapet ble oppdaget (Torgersen var som kjent allerede pågrepet mistenkt for sykkeltuveri en halvtime før drapet ble oppdaget), dannet seg en fast oppfatning om at Torgersen var gjerningspersonen. Dette hadde bl.a. sammenheng med at Torgersen var prøveløslatt etter dommen for voldtektsforsøk da han ble pågrepet, at han tidligere hadde vært i konflikt med politiet, at han at han forsøkte å stikke av fra politiet, at kvinnen som han

hevdet å ha vært sammen med den aktuelle kvelden (Gerd) aldri meldte seg, og en del andre forhold. Denne oppfatningen ble førende for etterforskningen, som i stor utstrekning var innrettet mot å bevise at Torgersen var skyldig, ikke mot å oppklare drapet. Vi tror denne festnede oppfatningen i sin tur ble bestemmende for de sakkyndiges uttalelser, for påtalemyndighetens syn og for den fellende dommen (*Bevisene i Torgersen-saken* s. 37). Oppfatningen ble også styrket under hovedforhandlingen ved at Torgersen løy om Gerd Berg og ved at han angrep vitnet Bergersen.

Oppfatningen i 1957/58 av at Torgersen var skyldig har ingenting med konspirasjon i vanlig forstand å gjøre, men med psykologiske mekanismer som vi alle er gjenstand for. Vi har skrevet om fenomenet i *Bevisene i Torgersen-saken* i kapittel 3: *Om å møte et mulig justismord med et åpent sinn* (s. 85-88). Kapitlet er ikke kommentert av Kattelands. Hun viser derimot, ved med urette å tillegge oss at vi har arbeidet ut fra en konspirasjonsteori, at hun selv ikke har noen særlig forståelse for at slike psykologiske mekanismer kan ha hatt betydning i Torgersen-saken, både i 1957-58 og senere. En mulig grunn til dette kan være at Kattelands har liten erfaring med hvor lett påvirkbare mennesker kan være. Blant psykologer er imidlertid dette et velkjent fenomen.

5.4 Kattelands påstander om spekulasjoner og liknende

En tolkning av et bevis kan være mer eller mindre sikker. Hvis den er svært usikker, er det rimelig å si at tolkningen er spekulativ, oppkonstruert, uten holdepunkter og liknende. Dette er negativt ladete uttrykk som derfor så langt som mulig bør unngås i en saklig bevisutredning. Kattelands bruker imidlertid slike karakteristikk minst 30 ganger i sin uttalelse (litt avhengig av hvordan man teller), uten at vi er i stand til å se at hun har noe grunnlag for det.

Jeg har valgt ut noen utsagn fra Kattelands (understrekingen i hennes utsagn er mine) som illustrerer at hennes saklighetsnivå ligger langt under det man har grunn til å forvente av en statsadvokat som skal ta stilling til en begjæring om gjenopptakelse av den drapssak.

(1) Kattelands avviser vår tolkning om at avføringsprøve nr. 1 var brukt opp og derfor ikke kunne analyseres på nytt, s. 41:

”Påtalemyndigheten er for det første uenig i at det foreligger grunnlag for å si at prøve 1 er brukt opp i desember. Dette er kun spekulasjoner.”

Kommentar:

Professor dr. philos. Ragnar Bye (farmasi/kjemi) og professor dr. med. Trond Eskeland (medisin) har arbeidet med laboratorievirksomhet og med mikroskopi i årtier som forskere, som undervisere av realfagstudener, farmasistudenter, medisinske studenter og som veiledere av andre forskere. Det er oppsiktsvekkende at Katteland, som formentlig er uten enhver erfaring med laboratorievirksomhet og mikroskopiske preparater, uten videre bestrider grunnlaget for den selvfølgelighet at spormengder av avføring (prøve 1) som ble oppløst i vann og oppbrukt av Fürst og Aaser/Skulberg, ikke kan analyseres på nytt etter uker og måneder, - til og med flere ganger.

Alle forhold omkring prøve 1 er gjennomgått i *Avføringsbeviset 1958-2004* s. 91-93. Her nevner jeg bare at Fürst for det første avholdt seg fra å gjøre noen analyser som han ønsket å gjennomføre nettopp fordi mengden stoff i prøve 1 var så liten. For det andre ba Fürst om å få turnskoen tilbake for å skaffe seg ny avføring fra den. Fürst ville skrape grundigere på samme sted der han før hadde skrapet av de spormengder som han kalte prøve 1. Dette forutsetter at Fürst hadde sendt skoen fra seg uten å sikre alt bevismateriale på den. Det virker helt usannsynlig.

Av disse og andre grunner er det uforklarlig at prøve 1 senere dukker opp på nytt hos Printz og Arbo Høeg, til og med i to prøveglass og da attpåtil med et nytt innhold. Printz og Arbo Høeg fant rikelig med planterester, mens Fürst og Aaser/Skulberg ikke hadde funnet nevneverdig med planterester. Aaser/Skulberg hadde funnet hår, men det fant verken Printz eller Arbo Høeg.

Katteland avviser også at det er noe påfallende ved at Arbo Høeg fant avføring på turnskoens lerret, dvs. på oversiden av den venstre turnskoen, og som Fürst tidligere ikke hadde funnet. Fürst hadde turnskoen to ganger før Arbo Høeg mottok den. Begge ganger fant Fürst bare små mengder materiale, som ikke var tilstrekkelig for de undersøkelser han ønsket å utføre, ifølge Fürsts egen beskrivelse. Arbo Høeg fikk skoen oversendt 15. februar 1958, etter at de andre (Fürst, Aaser/Skulberg, Printz) hadde gjort seg ferdig med sine undersøkelser. Den avføringen Arbo Høeg fant på oversiden av skoen laget han to preparater av og enda var det mer igjen. Dette kan bare forklares med at denne avføringen var ny og derfor må være tilført skoen i ettertid. Katteland bryr seg åpenbart ikke om selv et så klart irregulært funn (avvik).

(2) Katteland avviser de sakkyndiges konklusjon om at de finner minst 25 avvik ved behandlingen av avføringsprøvene og som ikke kan forklares hvis det hadde vært gått frem på vanlig måte, s. 45:

”Påtalemyndigheten har ovenfor påvist at det ikke er noen holdepunkter for at det har foregått manipulering av avføringsbeviset. De avvik som påpekes av Eskeland/Bye er det faktisk ikke noe påfallende ved. Anførslene er etter påtalemyndighetens syn spekulative og oppkonstruerte.

Påtalemyndigheten har også påvist at dersom teorien om manipulering skal holde, må minst Fürst, Printz og en eller flere personer ved KL ha vært delaktige. Slike påstander er ikke bare sterkt tendensiøse, men også helt grunnløse.”

Kommentar:

Bye/Eskeland påviser mer enn 25 avvik. Det er oppsiktsvekkende at Katteland kan ha dannet seg den oppfatning at deres tolkninger er ”*helt grunnløse*” og at deres tolkninger er ”*spekulative*”, ”*oppkonstruerte*” og ”*sterkt tendensiøse*”. Det virker som Katteland har behov for ved gjentakelser å overbevise seg selv om at hun vet bedre enn erfarne forskere hvordan laboratoriearbeid drives. Det forhold at manipulasjon bryter med det bildet vi alle gjerne vil ha av sakkyndige og offentlige myndigheter, er selvsagt ikke noe argument for å avvise den tolkning av sakens fakta at manipulasjon mest sannsynlig har skjedd.

Verken Bye, Eskeland eller vi har noen gang uttalt oss om hvem (én person er nok) som var ansvarlige for at manipulering, etter vår tolkning, må ha funnet sted. Det er derfor grunnløst når Katteland tillegger oss påstanden: ”*minst Fürst, Printz og en eller flere personer ved KL [må] ha vært delaktige. Slike påstander er ikke bare sterkt tendensiøse, men også helt grunnløse.*”

(3) Katteland avviser professor dr. philos. Rune Halvorsen Øklands antakelse om at barnålene ikke ble mikroskopert, s. 52:

”Etter påtalemyndighetens oppfatning spekuleres det, og skapes tvil ved forhold som overhodet ikke fremstår som påfallende eller tvilsomme. --- Ser man dette sammen med Øklands uttalelser om de andre bevisene, fremstår hans utredning som spekulativ og lite profesjonell.”

Kommentar:

Det står ingenting i rapportene til Printz og Mork fra 1958 om at barnålene ble undersøkt i mikroskop. Alt som finnes av beskrivelse av barnålene i rapportene til Printz og Mork kan observeres med det blotte øyet. Økland har kommet til at det er mest sannsynlig at nålene ikke ble undersøkt i mikroskop. Det er

selvfølgelig mulig at nålene likevel ble mikroskopert. Det vet man ikke helt sikkert, noe Økland også drøfter inngående (Øklands utredning s. 9, 28, 40-41, 92-93, 118 og 132).

Det er derfor grunnløst når Øklands utredning generelt avfeies som ”*spekulativ og lite profesjonell*”.

(4) Katteland avviser grunnlaget for vår konklusjon om at vitnet Ørnulf Bergersen løy, s. 55:

”Grunnlagene for anførselen er mange og detaljerte. Etter min oppfatning preges de av en rekke påstander uten holdepunkter i saksdokumentene eller de faktiske forhold.”

Kommentar:

Katteland finner generelt at det er ”*uten holdepunkter*” når vi har kommet til at Bergersen var en person med meget lav troverdighet. Det er imidlertid et faktum at Bergersen selv forklarte at han gikk 42 kilometer hver dag (2x21 kilometer). Katteland mener altså at det er ”*uten holdepunkter*” når vår tolkning av dette er at Bergersen løy på dette punkt. Hun skriver at ”*det er ingenting som tilsier at en person ikke kan gå 2 ganger 21 kilometer pr dag, særlig sett i lys av at dette var hovedbeskjeftigelsen til denne personen*” (s. 55). Hun ser bl.a. bort fra at Bergersen var alkoholiker og narkoman og bare av disse grunner neppe i stand til å gå en maratonsdistanse omtrent hver dag.

Det er et faktum at Bergersen forklarte at han brukte 2 – 2 ¼ timer på å gå 21 kilometer. Det er fysisk ikke mulig. Katteland sier at Bergersen ”*like godt kunne brukt 3 timer på turen*” (s. 56). Hun sier også Bergersen ”*til tider kunne ha brukt buss*” (s. 56). Disse mulighetene trekker Katteland frem til tross for at Bergersen både til politiet og i retten sa at han brukte 2 – 2 ¼ time på turen og til tross for at han selv begrunnet de lange dagsmarsjene med at han hadde sluttet å ta bussen fordi han var redd for å bli gjenkjent (han hadde rømt fra fengslet). Disse fakta fra Bergersens vitneforklaring som Katteland her prøver å bortforklare, var viktige for Bergersen, fordi det var på denne måten Bergersen begrunnet at han var i Skippergata midt på natten da han, ifølge egen forklaring, så Torgersen der.

(5) Kattelands avviser grunnlaget for vår konklusjon om at åstedsbildet utelukker at Torgersen kan være gjerningspersonen, s. 66:

”Det grunnlag som blir anført til støtte for denne anførselen er, etter påtalemyndighetens oppfatning, kun vurderinger og spekulasjoner rundt faktum og bevismaterialet slik det forelå i 1958.”

Kommentar:

Kattelands nevner ikke de meget omfattende analyser vi har fått gjennomført av sakkyndige og som viser at det ikke er noen sammenheng mellom spor på åstedet og spor på Torgersen. Det er for eksempel grovt usaklig når Kattelands mener at det er spekulativt av oss å tolke fravær av tydelige blodspor på Torgersen slik at det utelukker at Torgersen er gjerningspersonen. Hun ignorerer vår analyse i *Bevisene i Torgersen-saken* (s. 356-373) der vi bl.a. siterer fra vurdering til dr. med. Franks Brosstad (professor i blod og blodsykdommer) (s. 366):

”Bildene fra stedet viser at gulvet i rommet har tallrike blodflekker av varierende størrelse.

Blodflekkene er spredd over hele gulvarealet. En person som har anbrakt den blødende person i dette rommet, ville nødvendigvis ha fått offerets blod på hud/klær/skotøy, hvis ikke handlingen var nøye premeditert og planlagt.”

(6) Kattelands avviser vår vurdering av betydningen av bålets sammensetning og størrelse, s. 66:

”Det legges videre til grunn at Torgersen verken hadde lykt eller fyrstikker da han ifølge politiets drapsteori skal ha drept Rigmor Johnsen og brakt henne ned i kjelleren. Dette er rene spekulasjoner – vi vet ikke om gjerningsmannen hadde egen lyskilde, ei heller om Torgersen hadde fyrstikker eller lignende også på dette tidspunkt.”

Kommentar:

Politiets drapsteori går ut på at Torgersen, etter å ha drept Rigmor Johnsen, bygde bålet i kjelleren og deretter dro hjem for å hente fyrstikker. (Han var ikke-røker.) Oppgaven er å vurdere om politiets drapsteori, som ligger til grunn for den fellende dommen, er holdbar. Det er således grovt usaklig at Kattelands anser det som *”rene spekulasjoner”* at vi legger til grunn at Torgersen ikke hadde fyrstikker da han første gang var i byen og, ifølge politiets drapsteori, skal ha

drept Rigmor Johnsen.

(7) Kattelands avviser vår tolkning av at Rigmor Johnsens kåpe ble funnet uskadet ved siden av liket, s. 68-69:

Vi har tolket det faktum at kåpen ble funnet uskadet ved siden av liket slik at Rigmor Johnsen ikke hadde kåpen på seg da hun ble drept. Vi har også tolket dette faktum slik at hun har vært inne hos noen og at de(n) som har drept henne har brakt kåpen ned etterpå for å bli av med en gjenstand som ville knytte vedkommende til drapet og for å slette spor.

Kattelands skriver:

”Teorien er så spekulativ at påtalemyndigheten nesten finner det vanskelig å kommentere dette nærmere. Imidlertid inneholder teorien svært mange av de metoder som er benyttet gjennom hele gjenopptakelsesbegjæringen for å svekke bevisene mot Torgersen.”

Kommentar:

Vi hevder ikke at vår tolkning er den eneste mulige tolkningen av det faktum at Rigmor Johnsen ikke hadde kåpen på seg da hun ble funnet, at den var uskadd og at den ble funnet i kjelleren og ikke der hun ble drept. Vi mener bare at vår tolkning, alt i alt, er den som har mest for seg. Det er oppsiktsvekkende at Kattelands karakteriserer den som ”så spekulativ” at hun synes det er vanskelig å kommentere den.

Hun fremsetter også påstanden om at vi har ”benyttet [metoder] gjennom hele gjenopptakelsesbegjæringen for å svekke bevisene mot Torgersen”. Dette tolker jeg slik at Kattelands hevder at vi bevisst har valgt tolkninger i Torgersens favør, uten at det er saklig grunnlag for det. Vi ber Gjenopptakelseskommissjonen forholde seg til, og ta stilling til, denne påstanden når den leser vår utredning *Bevisene i Torgersen-saken* og sammenholder den med Kattelands tolkninger.

*

Flere eksempler på det jeg oppfatter som usaklige utsagn om spekulasjoner og liknende fra Kattelands side kunne vært trukket fram. Men dette får klare seg.

Gjennomgangen i punkt (1) – (7) viser at Kattelands er blitt offer for de samme sosialpsykologiske mekanismene som preger myndighetspersoner i store gjenopptakelsessaker i vårt eget og andre land. Hun har åpenbart ikke forstått noe av det vi skriver i kapittel 3 i *Bevisene i Torgersen-saken* om den

psykologiske barrieren som må overvinnes for at bevisene i Torgersen-saken skal kunne bli vurdert på en nøktern og saklig måte.

5.5 Kattelands tolkninger av vitneutsagn

Et gjennomgående trekk i Kattelands uttalelse er at praktisk talt alle vitneutsagn blir tolket, eller tillegges bevisverdi, i disfavør av Torgersen.

a. Vitneutsagn om mannen som fulgte etter Rigmor Johnsen

Det var i alt seks vitner som sa de hadde sett mannen som fulgte etter Rigmor Johnsen (*Bevisene i Torgersen-saken* s. 506 – 521). Ingen av dem sa at de gjenkjente Torgersen som den mannen som fulgte etter Rigmor Johnsen. Katteland bestrider ikke dette. Noen av dem sa at mannen ”liknet” på Torgersen.

Torgersen var en mann på 23 år uten spesielt utseende (bortsett fra den stripete buksen som ingen av vitnene hadde lagt merke til). Det er uten videre klart at det i Oslo sentrum en fredags kveld må ha vært flere enn bare Torgersen selv som ”liknet” på Torgersen. Det er derfor ikke saklig grunnlag for å trekke den slutning at mannen som fulgte etter Rigmor Johnsen faktisk var Torgersen. Men det gjør Katteland på s. 99 og s. 100:

”Påtalemyndigheten, sammen med de rettsinstanser som har behandlet saken, har et annet syn på dette” --- ”På denne bakgrunn synes det som Torgersen anvender en type bevisvurdering som ikke er i overensstemmelse med norsk rett, når han konkluderer med at ingen av disse vitnene knytter ham til drapet på Rigmor Johnsen.”

Det er feil når Katteland sier at vår tolkning av bevisverdien av disse vitnenes utsagn ”ikke er i overensstemmelse med norsk rett”. Derimot har hun sikkert rett i at det er ganske vanlig å tolke vitneutsagn som går ut på at en person ”likner” på tiltalte, slik at de trekker i retning av at vedkommende person faktisk var tiltalte. En slik bevisvurdering blir ikke holdbar av den grunn. Det man kan si, er at slike vitneutsagn er forenlige med at vedkommende kan ha vært tiltalte, men verken mer eller mindre. Jeg viser til kapittel 6 i *Bevisene i Torgersen-saken*, der vi bl.a. gjør rede for problemstillingen om slutninger fra forenlighet til sannsynlighet (s. 107- 109). Katteland kommenterer ikke denne delen av utredningen.

b. Vitnene Ørnulf Bergersen og Johanne Kristine Olsen

Kattelands legger til grunn at vitnet Ørnulf Bergersen forklarte seg sant da han sa at han hadde sett Torgersen komme ut av Skippergata 6b klokken 00.55. Ut fra alt det vi vet om Bergersen som person og det faktum at han forklarte seg objektivt uriktig på sentrale punkter, er et slikt tolkningsresultat fra Kattelands side grovt urimelig. Jeg viser til *Bevisene i Torgersen-saken*, kapittel 11.

Jeg har spurt meg selv om påtalemyndigheten ville ha hevdet at man kunne bygge på et vitneprov med de vesentlige mangler som er knyttet til Bergersens person og vitneprov, dersom det ikke gjaldt Torgersen-saken. Jeg kan ikke tro det. Kattelands kullsviertro på at Bergersen forklarte seg i samsvar med de faktiske forhold viser igjen hvilke sterke psykologiske føringer hun må ha vært gjenstand for.

Kattelands legger til grunn at Johanne Kristine Olsen forklarte seg sant da hun sa at hun hadde sett Torgersen i Torggata ca. kl. 23.50 utenfor Eldorado kino. Hun ser helt bort fra at observasjonen etter sin art er meget usikker, og at det også hefter andre svakheter ved Olsens vitneutsagn. Jeg viser til *Bevisene i Torgersen-saken* kapittel 12 (s. 298 – 318).

Kattelands ser også helt bort fra at de angivelige vitneobservasjonene av Bergersen og Olsen ikke er bekreftet av noen andre.

Kattelands nevner heller ikke den store usikkerheten som knytter seg til vitners pålitelighet og troverdighet i sin alminnelighet. Sikker kunnskap om dette er lett tilgjengelig bl.a. i boken til professor dr. philos. Svein Magnussen: *Vitnepsykologi. Pålitelighet og troverdighet i dagligliv og rettssal* (2004). Vi har vist til denne i *Bevisene i Torgersen-saken* s. 306, note 401. Det finnes også sikker kunnskap om at uriktige vitneforklaringer er en hovedårsak til justismord. Dette har vi redegjort for i *Bevisene i Torgersen-saken* s. 91-92.

Skremmende dokumentasjon for at uriktige vitneutsagn er årsak til justismord får vi også i den før nevnte Science-artikkelen fra august 2005, der det fremgår at uriktige vitneforklaringer forekom i 71 % av 86 dokumenterte justismord-saker. Science-artikkelen og Brantdtzægs redegjørelse for den (hans notat av 17. november 2005) er en del av sakens dokumenter. Også disse ignorerer Kattelands.

5.6 Kattelands vurdering av de taktiske bevisene

Kattelands s. 106 – 107:

”Det er påtalemyndighetens syn at bare den taktiske bevismasse i saken i seg selv, er tilstrekkelig for å slå fast at det ikke er noe som tilsier at det er ”meget tvilsomt” at dommen er riktig. Det fremgår av statsadvokat Dorenfelts redegjørelse av 17. desember 1958 at også han var av den oppfatning at påtalemyndigheten gjennom vitneforklaringene hadde tilstrekkelig fellende bevis overfor Torgersen. Dette syn støttes for så vidt også av lagmann Lunde, jf det udaterte utkastet til beslutning i forbindelse med Torgersens første gjenopptakelsesbegjæring i 1958, jf dok 257, underdok 52.”

Katteland begrunner sitt syn ved å vise til at *”Torgersen blir plassert, av vitner som kjenner ham, i det aktuelle område i byen på det aktuelle tidspunkt for når Rigmor Johnsen møter mannen som følger etter henne hjem”,* at vitner som hadde sett mannen som fulgte etter Rigmor Johnsen *”ikke med sikkerhet plukket ut Torgersen, men deres beskrivelse gir samlet sett uttrykk for at Rigmor Johnsen gikk sammen med en mann som var svært lik Torgersen”,* at vitnet Olga Eriksen var *”tilnærmet sikker”* på at mannen i trappeoppgangen som sto sammen med Rigmor Johnsen var Torgersen og at Torgersen var blitt observert av vitnene Bergersen og Olsen, ifølge deres ubekreftede vitneforklaringer, på tidspunkter som passet med politiets drapsteori. Og hun viser til at Torgersen ble pågrepet *”på vei ut av det aktuelle området til en tid som passer med når brannen ble påsatt”*.

Katteland avslutter: *”Lagretten har festet lit til disse vitneforklaringene.”*

Kommentar:

Det siste er sikkert riktig. Problemstillingen, som Katteland ikke drøfter, er imidlertid: Er det en rimelig mulighet for at Torgersen ville blitt frifunnet hvis bevisene hadde begrenset seg til de forhold Katteland nevner: to ubekreftede vitneutsagn (fra Bergersen og Olsen) om at de hadde sett Torgersen på tidspunkter som passet med politiets drapsteori, flere vitneutsagn om at den angivelige gjerningspersonen liknet noe på Torgersen og at Torgersen var i Oslo sentrum natten mellom 6. og 7. desember 1957? Og subsidiært, om han ikke hadde blitt frifunnet, skulle han ha blitt det?

Jeg synes det er intet mindre enn utrolig at en statsadvokat, som etter loven skal vurdere bevisene objektivt og nøkternt, reservasjonsløst besvarer spørsmålene med nei. Katteland tviler ikke på noe som etter hennes oppfatning kan tolkes i disfavør av Torgersen, uansett hvor urimelige (vitneutsagnene fra Bergersen og Olsen) eller uholdbare (de øvrige vitneutsagnene om ”likhet”) tolkningene er. Katteland har tydeligvis ikke forstått at tolkningene av de taktiske bevisene naturligvis ble overstyrt av at det, ifølge de sakkyndige i 1958, var tre sikre

tekniske bevis for at Torgersen var gjerningspersonen. Er de tekniske bevisene uten verdi, noe som er Kattelands subsidiære forutsetning i avsnittet om de taktiske bevisene, burde det være åpenbart for alle at det er et hav av tvil som skal komme Torgersen til gode. Vi har behandlet spørsmålet om forholdet mellom enkeltbevis og vurderingen av det samlede bevismaterialet i *Bevisene i Torgersen-saken* s. 113-115. Dette kommenteres ikke av Katteland.

6. Gjenopptakelseskommissjonens kompetanse etter strpl. §§ 391 nr. 3 og 392 annet ledd

6.1 Strpl. § 391 nr.3

Etter strpl. § 391 nr. 3 er det bare et nytt bevis eller en ny omstendighet som kan gi grunnlag for gjenopptakelse. (For enkelhets skyld bruker jeg i det følgende ordet *forhold* som fellesbetegnelse på ”bevis” og ”omstendighet”.) Dette reiser to spørsmål:

- Hva er sammenlikningsgrunnlaget når man skal ta stilling til om et forhold er nytt?
- Hva vil det si at et forhold er nytt?

a. Hva er sammenlikningsgrunnlaget når man skal avgjøre om et forhold er nytt?

Det er åpenbart at det er den fellende dommen som etter § 391 nr. 3 er sammenlikningsgrunnlaget. Det er bare ved å sammenholde det som ble lagt til grunn i den fellende dommen med det som hevdtes å være nytt at det kan være saklig grunnlag for gjenopptakelse.

Det kan imidlertid reises spørsmål om bestemmelsen må tolkes innskrenkende i gjenopptakelsessaker som tidligere har vært fremmet, men hvor begjæringen ble forkastet, slik tilfellet er i Torgersen-saken. Loven har ingen regler om dette. Utgangspunktet må da være at det ikke er grunn til å fortolke § 391 nr. 3 innskrenkende. Reelle hensyn tilsier også dette tolkningsresultatet, se nedenfor.

Med henvisning til Høyesterett kjæremålsutvalgs kjennelse i Rt. 1992 s. 698 gir Katteland uttrykk for at det er Høyesteretts kjennelse i Torgersen-saken i Rt. 2001 s. 1521 som i utgangspunktet er sammenlikningsgrunnlaget (Kattelands uttalelse s. 11-12). I kjennelsen ble det lagt til grunn at strpl. § 52 medførte at en

tidligere kjennelse fra 1988 om å avslå gjenopptakelse ikke kunne omgjøres. Kjæremålsutvalget uttalte (s. 700):

”At kjæremålsutvalgets kjennelse av august 1988 ikke kan omgjøres, innebærer at kjæremålsutvalget så langt grunnlaget for gjenopptakelsesbegjæringen er det samme som tidligere, må legge denne tidligere kjennelse til grunn. I den utstrekning det nå er påberopt nye omstendigheter som grunnlag for gjenopptakelse, må imidlertid disse vurderes og da i sammenheng med det som tidligere er påberopt.”

Da denne avgjørelsen ble truffet i 1992, var det domstolene som skulle ta stilling til begjæring om gjenopptakelse. Det er da nokså selvsagt at man ikke kunne få prøvet på nytt det samme grunnlaget for et krav om gjenopptakelse som allerede var prøvet og forkastet. Høyesterett kjæremålsutvalgs kjennelse ble imidlertid truffet før de nye reglene var vedtatt om at avgjørelse om gjenopptakelse skal treffes av Gjenopptakelseskommisjonen. En vesentlig begrunnelse for å opprette Gjenopptakelseskommisjonen var en erkjennelse av at det var uheldig at domstolene skulle ta stilling til om det var grunnlag for gjenopptakelse av fellende dommer som de selv hadde avsagt. Det er første gang Torgersen fremmer en sak for Gjenopptakelseskommisjonen. I den utstrekning kommisjonen skulle være avskåret fra å prøve forhold som har gjenstand for vurdering i Høyesterett i 2001, ville det innebære at Torgersen ble nektet den uavhengige vurdering som Gjenopptakelseskommisjonen skal være en garantist for. Det ville også føre til den tilfeldige forskjellsbehandling at domfelte som av ulike grunner ikke har fremmet gjenopptakelsessak for domstolene under den tidligere ordningen (for eksempel fordi de anså sjansene for å være små), vil ha rett til en full prøvelse av saken for kommisjonen, i motsetning til Torgersen.

Ovenstående betraktninger er uansett ikke avgjørende i forhold til Torgersens begjæring om gjenopptakelse. Det står uttrykkelig i Høyesteretts kjæremålsutvalgs kjennelse fra 1992:

”I den utstrekning det nå er påberopt nye omstendigheter som grunnlag for gjenopptakelse, må imidlertid disse vurderes og da i sammenheng med det som tidligere er påberopt.”

Som det fremgår av neste punkt, foreligger en rekke forhold som ikke var gjenstand for prøvelse i 2001 (eller i gjenopptakelsessaken i 1973-76), og som uten tvil må innebære at alle forhold som er nye siden domfellelsen av Torgersen i 1958, må vurderes av Gjenopptakelseskommisjonen.

b. Hva er nytt i denne gjenopptakelsessaken sammenholdt med det som ble vurdert av Høyesteretts kjæremålsutvalg i 2001?

Et gjennomgangstema i Kattelands uttalelse er at det meste av det vi har fremlagt og påberoper, ikke er et nytt bevis eller en ny omstendighet i strprl. § 391 nr. 3's forstand, og at bestemmelsen derfor ikke kommer til anvendelse. Jeg finner det unødvendig å imøtegå hennes påstander om dette på hvert enkelt punkt. Jeg nøyer meg med å vise til følgende dokumenter som ikke forelå da Høyesteretts kjæremålsutvalg behandlet saken i 2001:

(1) Nye sakkyndige utredninger:

Det er utvilsomt at nye sakkyndige utredninger er å anse som nye, selv om de ikke bygger på nytt materiale, men bare på en gjennomgang av sakkyndige rapporter som tidligere har vært lagt fram (Rt.1990 s. 253 og Rt. 1994 s. 1149). Av nye sakkyndige utredninger som er lagt frem etter Høyesteretts kjæremålsutvalgs kjennelse i 2001 nevner jeg:

2003	Professor Klaus Høiland og professor Morten Motzfeldt Laane: En kritisk vurdering av grannåler som bevis i straffesaken mot Fredrik Fasting Torgersen i 1958, tidsskriftet <i>Blyttia</i> nr. 2/2003 s. 90-98
22.11.2003	Professor David Senn: Kommentar til Høyesteretts kjæremålsutvalgs kjennelse av 28.11.2001 (norsk oversettelse av Senns tilleggsuttalelse)
22.11.2003	Professor David Senn: Tre tegninger som viser hvordan Senn antar at bittmerkene ville sett ut dersom det var Torgersen som hadde bitt og hvordan biterens tenner har vært. Vedlegg til tilleggsuttalelsen av 22.11.2003
25.11.2003	Folkehelseinstituttet ved dr. philos. Trygve Normann: Sakkyndig uttalelse vedr. Fredrik Fasting Torgersen (alkoholanalyse)
2004	Jon Ingulf Medbø og Ole M. Synnes: <i>Re-examining a bite mark with a missing tooth mark in a murder case. An experimental approach</i>
2004	Klaus Høiland, Morten Laane og Jon Ingulf Medbø: <i>Multivariate Analyses of materials found on a sentenced man and on the scene of the crime</i> . Artikkel i tidsskriftet <i>Law, Probability and Risk</i> , 2004 s. 193-209
28.6.2004	Professor Ragnar Bye, professor Trond Eskeland, professor Per Brandtzæg: <i>Avføringsbeviset 1957-2004</i>

- 21.09.2004 Professor Torleiv Ole Rognum: Uttalelse vedrørende rettsmedisinsk gjennomgang av Torgersen-saken (Rognums sakkyndighetsuttalelse)
- 20.1.2005 Pensjonert politiførstebetjent Øyvind Thokildsen: *Brannsakkyndig rapport*
- 9.2.2005 Professor Rune Halvorsen Økland: *Barnålbeviset 1957-2005 Del A og B*

(2) Nye uttalelser fra Den rettsmedisinske kommisjon:

- 1.2.2004 Den rettsmedisinske kommisjon: Uttalelse vedrørende Folkehelseinstituttets sakkyndige rapport av 25.11.2003
- 08.11.2004 Den rettsmedisinske kommisjon: Uttalelse om professor Torleiv Ole Rognums rettsmedisinske gjennomgang av Torgersen-saken av 21.09.2004 (om Rognums sakkyndighetsuttalelse)
- 06.12.2004 Den rettsmedisinske kommisjon: Uttalelse om sakkyndige rapporter om avføringsbeviset 1957-58 (om rapportene fra Fürst, Aaser/Skulberg, Printz og Arbo Høeg)

(3) Annet materiale som er nytt:

- 2004 Avisreferater fra hovedforhandlingen 2.-16. juni 1958 samlet og ordnet (Aftenposten morgen, Aftenposten aften, Arbeiderbladet, Dagbladet, Morgenbladet, Morgenposten, Verdens Gang, Vårt Land)
- 5.4.2005 Professor Ståle Eskeland: *Bevisene i Torgersen-saken*
- 27.5.2005 Professor Per Brandtzæg: *Torgersen-sakens faglige misère*, Aftenpostens kronikk
- 5.8.2005 Michael Saks og Jonathan Koehler: *The Coming Paradigm Shift in Forensic Identification Science*. Artikkel i tidsskriftet *Science*, s. 892-895
- 17.11.2005 Professor Per Brandtzæg: Notat. *Faglig vurdering av artikkelen "The Coming Paradigm Shift in Forensic Identification Science" og artikkelens relevans for de tekniske bevisene i Torgersen-saken*

Alt dette er altså materiale som er kommet til etter kjennelsen i Høyesteretts kjæremålsutvalg i 2001. Kattelund legger ingen vekt på dette, selv om hun forutsetter at det er 2001 som er sammenlikningsgrunnlaget (noe som altså er feil). Det er egnet til å forundre, for å si det forsiktig.

Alt det nevnte er selvsagt også nytt i forhold til 1958. Det hører til den materielle prøvelsen som Gjenopptakelseskommisjonen må foreta, å ta stilling til om alt det nye sett i sammenheng er ”egnet til å føre til frifinnelse”.

Det er første gang det er lagt frem en samlet, systematisk og detaljert analyse av alle bevisene i Torgersen-saken, slik det er gjort i utredningen *Bevisene i Torgersen-saken*. Gjenopptakelseskommisjonen har gjennom denne analysen fått et helt annet grunnlag for å ta stilling til gjenopptakelsesspørsmålet enn noen før har hatt. I tillegg kommer at Kattelands omfattende uttalelse gjør det mulig å sammenholde påtalemyndighetens argumenter med våre.

6.2 Strpl. § 392 annet ledd

Kravet etter denne bestemmelse er at det – uavhengig av om det fremlegges noe som er nytt – må anses ”meget tvilsomt” om dommen er riktig. Katteland vurderer om vilkåret meget tvilsomt er oppfylt i forhold til hver enkelt anførsel. Det er åpenbart feil lovanvendelse. Vurderingstemaet er hvorvidt en samlet vurdering av alt som påberopes gir grunnlag for å konkludere med at det er meget tvilsomt om dommen er riktig.

Vi fastholder at kravet er overoppfylt. Det foreligger et overveldende materiale, hvorav mye overhodet ikke lar seg bestride, som underbygger at Torgersen ble dømt med urette. Katteland på sin side finner ikke at noe av dette trekker i retning av at Torgersen ble dømt med urette, men tvert i mot at det også nå er hevet over enhver rimelig tvil at han er skyldig. Kattelands standpunkt er uforståelig.

7. Påtalemyndighetens ansvar

Hvis man leser Kattelands uttalelse uten forkunnskaper om bevisene i Torgersen-saken, kan man bli forledet til å tro at den fellende dommen i 1958 var riktig.

Den som sammenholder det vi vet om bevisene slik de ble framstilt for og må ha blitt oppfattet av juryen i 1958, og slik vi vet at bevisene må bedømmes i dag, vil måtte konkludere med at Torgersen ikke skulle vært dømt i 1958. Bevisene holder kort og godt ikke.

Det forhold at Torgersen ble dømt i 1958, gjør ikke at den manglende verdien av bevisene slik som vi kjenner dem i dag, skal bedømmes annerledes enn om han i

dag for første gang hadde blitt stilt for retten. I en slik tenkt situasjon ville (og skulle) han blitt frikjent uten videre. Ingen som evner å vurdere saken på en nøktern måte, kan tvile på at bevisene i 1958 ble framstilt slik at de entydig knyttet Torgersen til drapet, mens de samme bevisene i dag like entydig ikke knytter ham til drapet.

Kattelands uttalelse er et nytt og skremmende eksempel på hvordan påtalemyndigheten nekter å ta noen som helst konsekvenser av det vi vet om bevisene, og som juryen var ukjent med i 1958.

Katteland drøfter ikke de forhold vi har dokumentert. Hennes teknikk er å overse dem eller forkaste dem uten forklaringer eller dokumentasjon av betydning. Hun siterer også flittig fra tidligere kjennelser i Torgersen-saken som støtte for sitt syn. Men dette er kjennelser som bygger på at bevisene i 1958 med sikkerhet viste at Torgersen var skyldig.

Jeg har forsøkt å finne forklaringer på at Katteland helt overser viktige fakta, ikke tar hensyn til fakta som hun selv beskriver, ser bort fra rimelige tolkningsmuligheter der de måtte finnes, åpent viser forakt for andre juristers arbeid, og temmelig konsekvent – i strid med loven – tolker bevisene i disfavør av Torgersen. Jeg har også forsøkt å finne forklaringer på det påfallende paradoks at hun har full tillit til sakkyndige som uttalte seg i 1958 og som stort sett ikke hadde den nødvendige realkompetanse, samtidig som hun suverent vraker dagens fremste sakkyndighet, i Norge og internasjonalt. Hun mistror deres motiver og deres faglige integritet. Hun unnlater å søke veiledning hos andre sakkyndige som hun kunne ha tillit til.

Kattelands uttalelse er så ekstremt ensidig i disfavør av Torgersen, at jeg har stilt meg selv spørsmålet:

Hvordan kan en statsadvokat, som selv har sagt at hun gikk inn i saken uten å kjenne den på forhånd og med et åpent sinn, prestere et slikt skriftstykke?

Jeg avstår fra å forsøke å svare på spørsmålet. Under enhver omstendighet har Katteland selv levert beviset på at hun grovt har sviktet sin oppgave - og plikt - etter loven, som var å ta stilling til begjæringen om gjenopptakelse på en saklig og nøktern måte.

Katteland *”ble utpekt av Oslo statsadvokatembeter til på vegne av påtalemyndigheten å avgi uttalelsen”* (Kattelands uttalelse s. 1). Det er lederen for Oslo statsadvokatembeter, førstestatsadvokat Lasse Qvigstad, som er formelt ansvarlig for Kattelands uttalelse. Qvigstad er en erfaren embetsmann, som

borgerne har rett til å stille forventninger til når det gjelder grundighet, saklighet og kvalitetskontroll av underordnede.

Qvigstad kan ikke ha utført den nødvendige kvalitetskontroll av Kattelands arbeid. Hadde han gjort det, ville han forstått at påtalemyndigheten var blitt villedet på det groveste av de sakkyndige før tiltalen mot Torgersen ble tatt ut. Han ville forstått at påtalemyndigheten, forsvareren, juryen og dommerne ble villedet av de sakkyndige da de under hovedforhandlingen i 1958 forsikret juryen om at de tre tekniske bevisene med sikkerhet viste at Torgersen var gjerningspersonen. Han hadde da måttet erkjenne at Torgersen har vært utsatt for et justismord.

Med vennlig hilsen

Ståle Eskeland

Brevet i 9 eks.

Kopi: Fredrik Fasting Torgersen
Professor Per Brandtzæg
Professor Frank Brosstad
Professor Ragnar Bye
Professor Trond Eskeland
Professor Per Flood
Professor Per Holck
Professor Klaus Høiland
Professor Morten Laane
Forsker Jon Ingulf Medbø
Ingeniør Ole Synnes
Politiførstebetjent Øyvind Thorkildsen
Professor Rune Halvorsen Økland
Oslo statsadvokatembeter
Riksadvokaten
Den rettsmedisinske kommisjon ved lederen Randi Rosenqvist